

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛ. ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА „НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА“

Иван Христов Симеонов

ОБУЧЕНИЕ НА НАДАРЕНИ ДЕЦА ОТ НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА
ВЪЗРАСТ ЗА ВИСОКИ СПОРТНИ ПОСТИЖЕНИЯ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“, професионално направени 1.3. Педагогика на обучението по...(Методика на обучението в детската градина и началното училище по физическо възпитание и спорт)

Научен ръководител:
проф. д-р Елена Джамбазова – Спасунина

София, 2021

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Начална училищна педагогика“ към Факултета по науки за образованието и изкуствата на СУ „Св. Климент Охридски“ на 18.12.2020г. и е насочен за защита пред специализирано научно жури.

Дисертационният труд е в обем от 340 страници, от които 224 страници текст – изложение, 104 страници приложения и 12 страници библиография. Библиографията включва 143 заглавия, от които 57 източници на кирилица, 49 на латиница и 37 интернет сайта. В дисертационния труд са включени общо 46 таблици, 41 графики и 13 фигури.

В увода на дисертационния труд е обоснована актуалността на проблема и е представена концепцията на изследването. В първа глава се разглеждат теоретичните постановки по изследваната тема. Във втора глава са представени целта, задачите и методиката на изследване. В трета глава е направен анализ на резултатите от проведеното спортно-педагогическо изследване. В заключението са формулирани изводите и препоръките, както и приносите на дисертационното изследване.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 06.04.2021г. от 13:00 в зала №2 на ФНОИ, на заседание на научното жури в състав:

проф. Елена Николова Джамбазова-Спасунина, доктор
проф. Георги Владимиров Игнатов, доктор
доц. Иван Стоилов Стоилов, доктор
доц. Емил Теодоров Атанасов, доктор
доц. Тодор Желязков Маринов, доктор

Председател на научното жури:
проф. Георги Владимиров Игнатов, доктор

Рецензенти:
проф. Георги Владимиров Игнатов, доктор
доц. Емил Теодоров Атанасов, доктор

УВОД

В условията на съвременното начално училище работата с надарени деца е деликатна тема, независимо от областта на тяхната надареност.

Според различни източници (Pfeiffer, S. I. 2015) едва между 2% и 5% от децата в начална училищна възраст в световен мащаб попадат категорията „надарен” в зависимост от различни показатели. Въпреки малкия им брой, реализацията на тези индивиди е от ключово значение за цялостния прогрес на обществото. Значително по-голям процент ученици попадат в различни програми за надарени деца (между 8% и 10%). Това се дължи на несъвършенства в системите за измерване на нужните показатели, колебания в резултатите на изследваните, субективни виждания от страна на педагозите работещи в съответните програми и тн. Няма точни и еднозначни данни колко от тях разгръщат своя максимален потенциал и постигат изключителни резултати в своята област като възрастни, но със сигурност това са единични случаи. Повечето класически и съвременни изследвания по темата са фокусирани върху интелектуалната надареност. За нея има както изготвени тестове за диагностика и оценяване, така и редица програми за развитие, в зависимост от съответната област, в която тя е регистрирана. От друга страна наличието на спортни дарби в начална училищна възраст по-скоро само се констатира, без да се засяга въпросът за нейното развитие. Невъзможността за изграждането на единна цялостна методика за работа с надарени деца в рамките на началното училище произтича от факта, че надареностите в спорта се изразяват в много и разнообразни форми. Въпреки икономическото и социалното значение на достигането до спортния елит, пътищата водещи до върхови постижения, а и моделите за идентификация и развитие на спортни дарби остават неясни. Това се дължи и на факта, че изучаването на общата спортна надареност е възпрепятствана от липсата на надеждни инструментите за оценка. (Prieto-Ayuso A., Pastor-Vicedo J. C., González-Víllora S. and Contreras-Jordán O., 2019) Спецификата на надареностите в спорта и двигателните възможности, често изправя както треньорите, така и учителите по физическо възпитание пред сложни, дори нерешими проблеми относно обучението на деца с подобни дарби. Поради това работата с надарени деца изисква допълнителни усилия и мотивация от страна на специалистите. Често проследяването на един спортен талант от момента на откриването му до момента на неговата реализация в професионалния спорт продължава десет и повече години. Поради сложността и спецификата на работата с деца със спортни дарби изследванията и данните по тази тема в световен мащаб са ограничени, което допълнително усложнява работата на специалистите.

Не е тайна, че в училище дисциплината Физическо възпитание и спорт (ФВС) е разглеждана като второстепенна, предимно с рекреационни и превантивно-оздравителни, а не с формиращи и развиващи функции.

Освен от учителите, треньорите и самите деца, откриването и развитието на спортните дарби до голяма степен зависи и от отношението на родителите. Добре е родителите да помогнат на своите деца, без да ги задължават, да изберат подходящ спорт според темперамента и физическите си способности. Физическата активност, отначало свързана с играта, а след това със спортуването, е важен аспект от психофизическото развитие на детето. Спортът укрепва здравето и благосъстоянието

на детето (хармоничен растеж, общо психомоторно развитие) в настоящия момент и в бъдещето (предпазва го от наднормено тегло, затлъстяване, хипертония и метаболитни заболявания). По-голямата част от родителите пренебрегват възможностите за реализация на наследниците си в сферата на спорта и предпочитат децата да се реализират в друга област, докато спорта изпълнява функцията на хоби, развлечение и здравно-оздравителен елемент в ежедневието им. (Trapani, G., 2006) При всички положения конвенционалното обучение в училище е недостатъчно за развитието на дарбите. Необходимо е то да се комбинира с редица извънучилищни дейности. Наред с езиковите школи, частните уроци по основните учебни предмети, място намират и спортните школи. Цялостните методики за работа надарени деца в спорта по презумпция са оставени в ресора на отделните спортни клубове и школи, докато от училището се изисква само да насочи детето към конкретния спорт.

В Република България въпросът за работата с деца и подрастващи с изявени дарби се третира в Закона за закрила на детето, Държавната агенция за закрила на детето, Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби, както и отделни национални и областни стратегии за личностно развитие на децата и учениците.

В актовете на Европейския съюз е включена Директива 1248 (от 1994г.) за образованието на даровитите деца. Препоръчителният характер на Директивата обаче усложнява процеса на изграждането на общонационални стратегии за работа с тези деца, защото тя само залага общите цели при обучението им и същевременно дава възможност на европейските правителства сами да определят кои деца ще подпомогнат, какви образователни промени ще настъпят в бъдеще и на какво ниво (национално, регионално, общинско или училищно) ще бъдат контролирани и ръководени те. В Директивата се препоръчва още в програмите за подготовка на учители да бъдат включени стратегии за разпознаване на даровитите деца с изключителни способности.

Въпреки добрите предпоставки, и наличието на държавни документи, проблемът за работа с надарените деца и подрастващи все още не е решен на необходимото равнище в масовата педагогическа практика (Алипиева Д., 2013).

Работата с надарени деца в спорта се простира в три направления – разпознаване на спортния талант, ранна спортна ориентация и развиване на спортния талант. Всяко едно ниво има свои характерни черти, с които специалистът по физическо възпитание и спорт трябва да се съобразява, в противен случай може да се стигне до пропускане на спортния талант или загуба на време и ресурси в практикуване на неподходящ спорт. От решаващо значение за успеха и ефикасността на научните изследвания засягащи темата за работа с надарени деца в спорта, е трите направления да се разглеждат комплексно - като компоненти на един цялостен процес, чиято цел е осигуряването на оптимални условия за постигане на бъдещи високи спортни постижения.

Идентификацията на спортната надареност, ориентацията към подходящия спорт и започването на целенасочена тренировъчна работа в начална училищна възраст е стабилната основа за бъдещ трансфер към спорта за високи спортни постижения.

Според някои автори (Аладжов, 2011; Рачев, 1985, 1987; Вайцеховски, 1978) възрастта преди навършени 7 години е неподходяща за развиване на редица

двигателни качества. В следствие на това неукрепналият опорно-двигателен апарат може да доведе освен до травми, и до формиране на грешни умения и навици по отношение на спортната техника.

Освен важен период за развиване на двигателните качества (Рачев 1987), възрастта между 7-10г. е подходяща за формиране на трайни интереси, включително към спорта. Подобни интереси се формират трудно в по-ранна възраст поради невъзможността за трайна концентрация и фокус на децата върху една конкретна дейност. Осъзнатият и траен интерес към спорта е фактор, който е крайно необходим за изграждането както на добра работна етика, така и на желание за лично развитие у младия човек. Поради това е изключително важно спортният педагог да е наясно с различните фактори, които влияят върху формирането, задържането и промяната на интересите в тази възраст.

Поради всичко това интерес за изследването представляват отделните частни методики за работа с надарени деца в спорта, средствата и методите за диагностика, прогнозиране, ориентация и развитие на спортния талант, както и добри практики за работа с надарени деца, които могат да бъдат лесно приложени в условията на началното училище.

Изготвянето на подобно изследване ще бъде от съществена полза не само за подобряването на качеството на обучението на надарени деца в спорта в рамките на началното училище, но и за по-добро „глобално“ разбиране на проблематиката за работа с тях. От основно значение е да се изгради широкообхватен и максимално синтезиран образ на надареното в сферата на спорта дете, а не то да се разглежда единствено като индивид, който привидно се справя с определени двигателни задачи по-добре от болшинството негови връстници.

Текущият труд е насочен главно към спортовете футбол и баскетбол, поради факта, че наред с хандбала, това са основните отборни спортове застъпени в учебните програми за начален етап на обучение в системата на българското образование. Заради по-малката популярност и сравнително слабото развитие на хандбала в България като цяло, той се оказва неподходящ за целите на изследването.

ПЪРВА ГЛАВА

I. Теоретична постановка на проблема

I.1. Надареност

В най-големия и представителен тълковен речник на българския език, думата надарен е описана по следния начин:

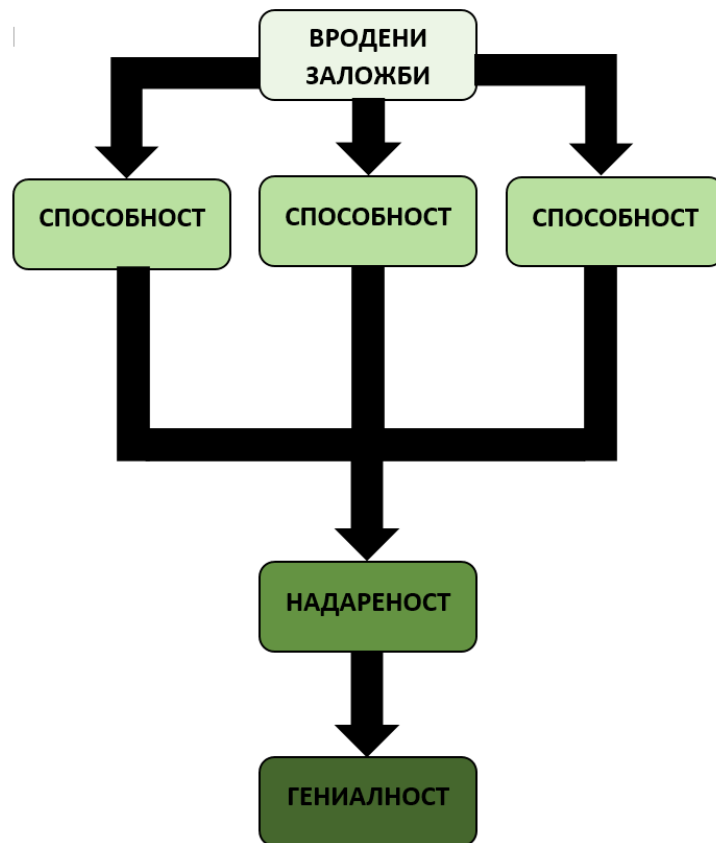
„Който има дарба, талант, който притежава големи способности за творческа работа в някаква област; даровит, талантлив, способен. Коренът на думата „**надареност**“, на английски „**giftedness**“, произлиза от староскандинавското „**gíft**“, което буквално означава „подарък“ или „добър късмет“ (<https://www.etymonline.com/search?q=gifted>). За понятието „надареност“, съществуват множество дефиниции. Това е продиктувано от факта, че проявленията на този феномен са твърде разнообразни. За нуждите на текущото изследване са проучени различни определения и модели на проявление на надареността. На тяхна база е синтезирана дефиниция, на която се основава хипотезата на изследването.

На база на изследваната литература достигнахме до следната дефиниция за надареност, която ще бъде основа за изграждане на хипотезата на изследването (фигура 1):

Всеки човек се ражда с набор от генетични заложи, които от своя страна предразполагат към развитие на определени способности на човека. Способностите се развиват посредством ежедневната, игровата, учебната, тренировъчната и тн. дейности на човека.

Комбинацията от различни способности, развити на високо функционално ниво се определя като надареност. Талантът от своя страна е проявление на надареността, което се характеризира с вземане на творчески и нестандартни решения с висока степен на ефективност.

Фигура 1 Модел на проява и развитие на надареност

Надареността се характеризира още с устойчив интерес и висока работоспособност в съответната област, в която се изразяват дарбите. Откриването ѝ само по себе си не означава гарантиран резултат в съответната област. Тя представлява само признак за определено високо ниво на развитие на потенциалните заложи. За постигане на оптимална реализация в сферата на надареност е необходима целенасочена работа, насърчаваща среда и стимулираща подкрепа. Финалното проявление на развитата надареност наричаме „геноалност“. За нея не е характерно спонтанно проявление. За да може това качество да се припише на даден индивид е необходимо той да познава в детайли областта на своята надареност, а способностите, които я изграждат да са развити на възможно най-високо ниво. Поради това гениалността не е типична за децата в начална училищна възраст.

В заключение работното понятие за надарена дете, което приемаме в настоящото изследване, е следното:

Физически активно и способно дете, с добро физическо развитие, устойчив интерес към спорта и подчертано желание за самоусъвършенстване.

Надарените деца имат редица особености в своето развитие. Ранното откриване на надареността зависи от уменията на педагога да разпознава тези характерни особености, и спрямо тях да насочва обучението на потенциално надареното дете.

I.2. Характеристика на децата (от начална училищна възраст) с надареност в сферата спорта

I.2.1 Психологическа характеристика на децата от начална училищна възраст

За да може да се направи максимално широк и задълбочен психологически анализ на децата с каквито и да било надарености, първо е необходимо да се изяснят някои основни психологически характеристики на изследваната възрастова група.

Обща психологическа характеристика на началната училищна възраст

В Република България за децата от 7- до 11 годишна възраст се смята, че са в „начална училищна възраст“. Обозначаването на възрастовите периоди въз основа на училищната степен крие риск, защото така изпъкват определени институционални наложени критерии, а не присъщите за съответния възрастов период характеристики. В англо-американската психология е възприет терминът „middle-childhood“ („средно детство“ бел.ред.), който обаче обхваща малко по-широк възрастов период – от 6 до 12 годишна възраст.

За целите на текущото изследване понятията „средно детство“ и „начална училищна възраст“ се приемат за достатъчно близки по смисъл и съдържание, за да могат да се използват като взаимнозаменяеми.

I.2.2 Физическа характеристика на децата от начална училищна възраст

Широко разпространено е схващането, че спортната надареност задължително е обвързана с акселерантно физическо развитие в детска възраст. Бурното физическо развитие не е фактор за подценяване по време на процесите на подбор и селекция на надарени деца, както и при планирането и провеждането на тренировъчния им процес. Въпреки това е погрешно да се смята, че повишени резултати при определени тестове, измерващи на физическа дееспособност задължително са знак за спортна надареност. Драстични разлики в ръста (съответно и в дължината на крайниците) могат да доведат до положителни отклонения на резултатите на тестове, които включват скачане, бягане, хвърляне на разстояние (Гаврийски, Стефанова, Коселкова, Бичев 2006: 3). Въпреки това, подобни отклонения не се наблюдават в тестове наблягащи на технически елементи, координация, ловкост и усет към уреда.

I.2.2.1. Възрастови морфологични и функционални особености в начална училищна възраст

Възрастта между 6 и 12 години се характеризира със значително усъвършенстване на висшата нервна дейност при умерена работоспособност на нервните клетки. Наблюдава се известно преобладаване на възбудните процеси. При силни въздействия или при монотонни дразнителни те губят интерес и престават да изпълняват поставените задачи (включително двигателни такива). Възможностите за концентрация на вниманието са малки, поради което се налага работните периоди да се скъсят, а броят на почивките и тяхната продължителност да се увеличат. Функциите на сензорните системи (зрителна, слухова, вестибуларна, тактилна) се различават малко в сравнение с тези на зрелия

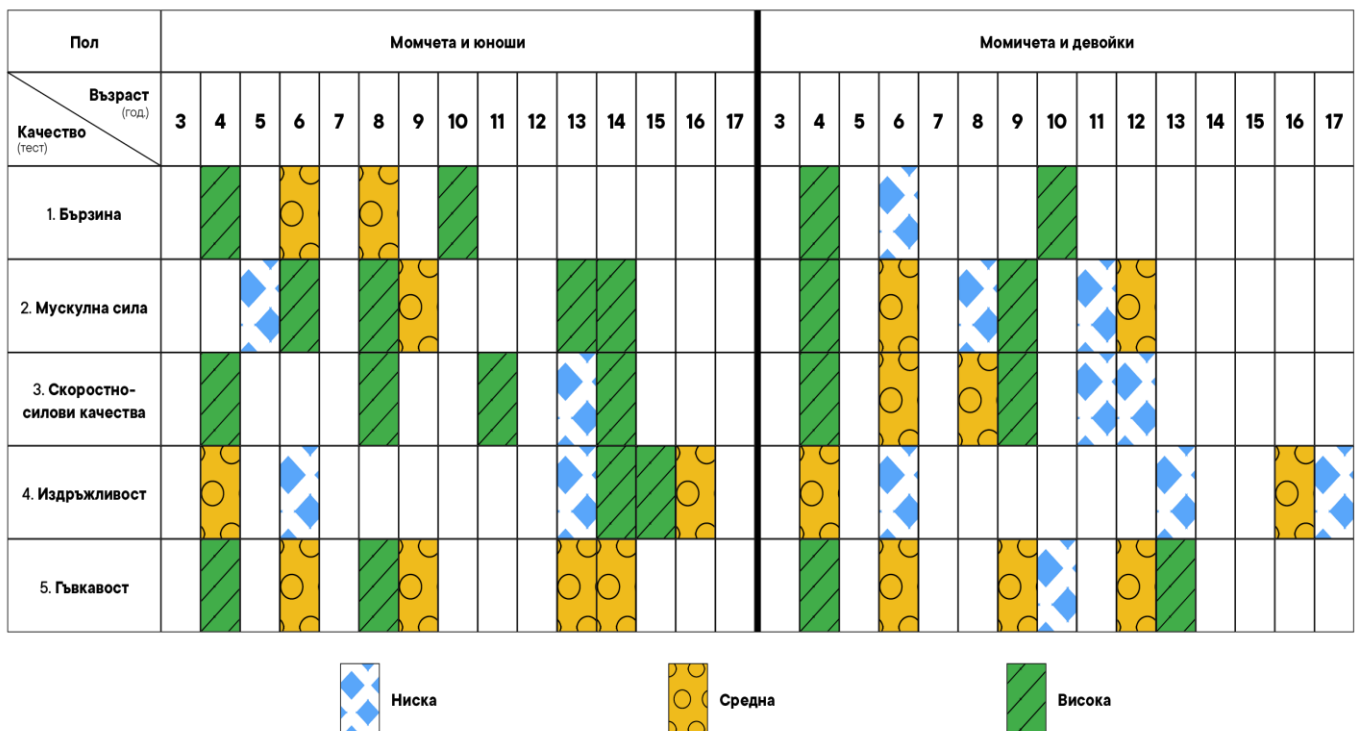
индивид. (Гаврийски, Стефанова, Коселкова, Бичев 2006: 1)

1.2.2.2 Възрастово развитие на двигателните възможности - основни движения и двигателни качества

Естествено-приложните човешки движения – ходене, бягане, скачане, лазене са свързани с развитието на опорно-двигателния апарат и на сетвините системи.

Развитието на двигателните качества протича неравномерно и неедновременно, като максималните им прояви настъпват в различна възраст. Те зависят от функционалните възможности на организма и системите, включващи се в тяхното формиране (двигателна, сърдечно-съдова, дихателна, нервно-мускулна и тн.), както и от тренировката, която ускорява тяхното развитие. В таблица са обобщени данните за онтогенетичното развитие на двигателните качества във връзка с етапния характер на тяхното проявление.

таблица 1 Онтогенетична сензитивност в развитието на двигателните способности

I.2.2.3. Физиологични състояния на подрастващия организъм при системна спортна дейност

Предстартовите състояния и по-специално тези на стартова треска и стартова апатия са по-силно изразени при децата в сравнение с хората от зряла възраст поради преваляващия симпатиков тонус. Промените в някои вегетативни показатели под влияние на словесни дразнители са сравнително по-ярко изразени. Така например стойностите на пулса, на кръвното налягане и на дишането се увеличават повече при трениращи деца в сравнение от същата възрастова група.

Периодът на вработване е по-кратък при децата. Например при децата от началната училищна възраст максималната скорост на бягане се достига до 5-тата секунда, а при 18-годишните на 6-тата.

Устойчиво състояние се достига по-бързо при децата, но е по-непостоянно и краткотрайно, отколкото при възрастните.

Умората настъпва по-бързо при сравнително по-малки промени във функциите на различните органи и системи, поради все още незавършената регулация на вегетативните функции и наличието на недостатъчна координация както между самите тях, така и между тях и двигателния апарат.

Възстановителният период при децата е по-кратък при краткотрайни, високоинтензивни натоварвания. При многократни повторения на дадено упражнение и при продължителни натоварвания възстановителният период при децата трае по-дълго време в сравнение с възрастните.

I.3. Нормативна уредба за закрила и работа с надарените деца в законодателството на България, ЕС и други държави

I.3.1. Уредба в правото на Европейския съюз

В актовете на Европейския съюз проблемът за закрилата и образованието на даровитите деца има сравнително оскъдна правна уредба. Директива 1248 за образованието на даровитите деца от 1994 г. указва на държавите - членки общите насоки за вътрешно - правно регламентиране на съществените въпроси, отнасящи се до надарените деца и специални им нужди. Директивата има препоръчителен характер. Тя указва целите - какво трябва да бъде постигнато и предоставя свобода на държавите - членки сами да определят начините и средствата за постигането им.

I.3.2 Уредба в правото на други държави

В САЩ по-голямата част от въпросите, свързани с образованието, са решени на щатско ниво. Без федерален закон, който да установи и защити законните права на даровитите деца, отговорността за такива разпоредби е на отделните щати. На федерално ниво уредбата има цели по-скоро да установи програми и проекти за обучението им. Приблизително 30 щата имат нормативна уредба за защита на даровитите деца, докато останалите имат препоръчителни разпоредби. Създаден е Национален изследователски

център за даровити и таланти деца. Целта на този център е изпълнение на дейностите по провеждането на програмите за обучение на децата.

В Руската федерация липсва законова уредба за надарените деца. За проблемите на даровитите деца се създава Национална целева програма “Надарени деца” и подпрограма “Надарени деца “ към програмата “Децата на Русия”. Техните цели са създаване на благоприятни условия за развитието на надарени деца в интерес на личността, обществото и държавата. Задачите им са: създаване на оптимални условия за развитието и реализацията на способностите на надарените деца; създаване на експериментални площадки за работа с надарени деца; развитие на образователни учреждения за работа с надарени деца и укрепване на тяхната материално-техническа база; присъждане на държавни стипендии за надарени деца.

1.3.3. Форми на подпомагане на даровитите деца

Наблюдават се два подхода при подпомагане на даровитите деца: чрез държавен орган или чрез неправителствени организации.

1.3.3.1. Основните нормативни документи и закони, които изясняват отношението на Държавата към надарените деца в Република България

Основните нормативни документи и закони, които изясняват отношението на Държавата към надарените деца в Република България са: „Закон за закрила на детето“, „Закон за физическото възпитание и спорта“, Програма на мерките за закрила на деца с изявени дарби от държавни, общински и частни училища.

1.4. Съвременни тенденции на спортния подбор

От ключово значение за оптималното развитие на спортната надареност е своевременното ѝ откриване и ориентацията на детето към съответен вид спорт, който отговаря на неговите интереси.

1.4.1 Определение на понятието спортен подбор

Спортният подбор е дълготраен процес, по време на който, чрез различни методи на наблюдение, прогнозиране и измерване се селектират потенциални кандидати за участие в системна тренировъчна дейност (в спортни клубове, школи и отбори и тн.), с цел високи спортни постижения в дадения вид спорт.

1.4.2. Спортна ориентация

Спортната ориентация е педагогически процес на насочване на децата към определен спорт.

Тя е неразделна част от комплексния процес на подбора. Тя представлява първата крачка при въвеждането на начинаещия в специализираната спортна тренировка. Един от ключовите спортно-педагогически принципи на спортната ориентация е целесъобразността - всички стъпки предприети от треньора за насочване на детето да се

занимава точно с този спорт, да постъпи точно в тази спортна група, да го обучава точно този треньор или преподавател. Процесът на спортната ориентация се проявява в две основни форми:

1. Спонтанна - при която детето избира определен спорт въз основа на собствените си способности и предпочитания.
2. Организирана - където включването към определен спорт се осъществява в рамките на програмираната активност на спортни или педагогически институции.

1.4.3. Организация на подбора

Във връзка с организацията на подбора в спортно-педагогическата практика съществуват различни форми и организационно-структурни модели за селектиране на млади перспективни спортисти.

В днешно време е прието далечното прогнозиране на млади перспективни спортисти да се дели на три етапа:

- 1. Първичен (начален) етап - за включване на децата в групите за начална спортна подготовка.**
- 2. Основен (специфичен) етап - за определяне на спортната пригодност на кандидатите и ориентирането им към конкретен вид спорт.**
- 3. Специален етап - за включване в съставите на отбори за участия в състезания от различен ранг.**

1.4.4. Подходи на ранна спортна специализация и диверсификация

Един от проблемите, с които се занимават учените изследващи спортните постижения е дали спортистите трябва да се лимитират в един спорт в детството си, и да се съсредоточат в тренировки и развитие само в него (тъй наречената ранна специализация). Опозиционната гледна точка на ранната специализация, тъй наречената ранна диверсификация, дава фокус и предимство на заниманията няколко различни спорта преди специализация в по-късните стадии на развитие. През годините различни трудове дават предимство на едната или другата гледна точка, но последните години става ясно, че и двете методики водят до изграждане на елитни спортисти.

1.4.5. Предпоставки за трудности по време на обучението на надарени деца:

Ако спортният педагог не е запознат с особеностите и на трите направления на работата с надарени деца в спорта – разпознаване на спортния талант, ранна спортна ориентация и развиване на спортния талант, това може да доведе до пропускане на спортния талант или неправилна спортна ориентация. Неудачният избор на спорт или дисциплина води не само до губене на време, но и до трайно психично травмиране на неуспяващия индивид, което може да доведе до отказване от спорта като цяло.

1.4.5.1. Трудности срещани при разпознаване на спортния талант

Основният проблем в това направление е несвоевременното разпознаване на спортния талант. Две са основните причини за това – липса на време и мотивация, и липса на достатъчна квалификация на специалиста (Тодорина 2006, 2011).

1.4.5.2. Трудности срещани при ранната спортна ориентация

В това направление проблемите спокойно могат да се нарекат най-малки, поради широката дейност на частните спортните клубове и отбори.

Въпреки това дейността на това ниво се спъва от липсата на комуникация между учителите по физическо възпитание и локалните спортни клубове и школи, и ограничения набор възможности за извънкласни дейности по конкретен вид спорт в училище. Пречка за ранната спортна ориентация се оказват също желанията и разбиранията на родителите, които искат детето им да се занимава с точно определен спорт или в редки случаи да не се занимава със спорт въобще.

1.4.6. Трудности срещани при развиването на спортната надареност в училище и начини за тяхното преодоляване

Част от проблемите при обучението на надарени деца, в уроците по физическо възпитание и спорт, отново произтичат от липсата на адекватна диференциация на обучението. По време на уроците голяма част от специалистите съсредоточават своите усилия към работа с изоставащите ученици, докато реална специализирана работа с напредналите такива не се извършва. В някои училища подобни деца все пак могат да се възползват от допълнителните извънкласни форми (допълнителни уроци, тренировки на училищните отбори), но само при условие, че тези форми отговарят на тяхната надареност.

В обобщение може да се каже, че подобряването на учебния процес зависи предимно от самия учител на местно ниво. Повечето специалисти само констатираат, че някои деца имат повишени възможности, но урокът в училище не е подходящ за по-нататъшното им развитие, поради факта, че трябва да се обръща повече внимание на учениците, които имат затруднения с покриването на критериите за оценяване. Въпреки това учителят трябва да прояви самоинициатива и да приеме, че от него зависи откриването и старта на развитието на спортния талант. Негова мисия и задължение е да не позволява младият спортен талант да се загуби. И въпреки, че не всеки учител разполага с технологично време, или специална квалификация за работа с надарени деца, той може да се възползва от някои по-съвременни и нестандартни методи за обучение, които могат да подобряват условията за развитие на надарените ученици по време на уроците по физическо възпитание и спорт.

1.5. Методи за работа с надарени деца в областта на спорта

Два са най-разпространените и основни похвати за работа с надарени деца в сферата на спорта – индивидуалният метод за организиране и провеждане на тренировъчната (двигателната) дейност (Рачев 1985, Попов 1982) и принципът на „ускорено обучение“ (акселерация).

ВТОРА ГЛАВА

II. Цел, задачи и методика на изследването

ХИПОТЕЗА

Теоретичният анализ на проучената литература позволява да се формулира хипотезата на изследването. Тя предполага, че за период от една година резултатите от тестовите измервания на изследваните момчета (на 9 – 10-годишна възраст, с не повече от 8 месеца разлика помежду им), които са селектирани като надарени, ще се променят в много малка степен независимо от методите и средствата, които са прилагани при тяхното обучение. Въпреки това резултатите ще се задържат много по-високи от средните за изследваните групи и няма да се наблюдават резки спадове в тях. Прогнозира се невъзможност за изграждане на единна, универсална работеща методика за работа с надарените деца поради строгата индивидуална специфика на всяко едно от тях. Въпреки това редица добри практики могат да доведат до положителни резултати. Изследването предполага, че това са:

- наличие на функциониращ инструмент за откриване на потенциално надарени деца – тестови батерии за измерване на двигателни и технически качества, или други процедури по селекция;
- индивидуална работа с надарените деца на специално обособени за тази цел занятия;
- различни начини за използване на индивидуален подход към тях по време на груповите занятия;
- прецизно определяне на целите, които се поставят пред надарените деца;
- повишаване на квалификацията на специалистите, работещи с надарени деца, в посока добиване на знания за мисленето, проблемите и развитието на децата с потенциални надарености.

II.1. Цел и задачи на изследването

Целта на настоящото изследване е подобряване на качеството на селекция и обучение на децата от начална училищна възраст, които имат изявена надареност в сферата на спорта.

Задачи на изследването:

1. Проучване на нормативни документи и специализирана научно-методическа литература. Основните насоки на проучването са изясняване на понятието „надареност“ и разкриване на различните характеристики на надарените деца (физически, психически и др.). Освен това задачата се допълва от необходимостта да се

направи обзор на различни закони и институции, които уреждат работата с надарени деца в България, Европейския съюз, САЩ и други държави.

2. Изготвяне на двукомпонентна тестова батерия, подходяща за откриване на потенциално надарени деца в спортовете футбол и баскетбол. Двете части на батерията представляват съответно широкоспектърна част, която е съсредоточена върху общата физическа подготовка (ОФП) на изследваните, и тясно специализирана част, която е обвързана със специалната физическа подготовка (СФП), необходима за конкретната спортна дисциплина.

3. Изпробване на тестовата батерия в контролирана среда – контролно изпълнение на тестовете с група, в която има вече установено надарени деца (в същата възраст като тези, с които ще бъде проведено основното изследване). Подобно изпълнение е необходимо, за да се калибрира тестовата батерия и да се докаже нейната надеждност.

3.1. Изпълнение на тестовата батерия в реална среда.

4. Проследяване на развитието на надарени деца, занимаващи се с футбол и баскетбол за период от 1 година, в зависимост от методите им на тренировка. Сравняване на резултатите им с резултати на ученици, които не са се занимавали със спорт в извънучилищна форма за същия период от време.

5. Откриване на добри практики, които могат да доведат до положителни резултати при развитието и селекцията на надарени деца в сферата на спорта.

II.2. Методика на изследването

II.2.1. Организация на изследването

Предмет на изследването са тренировъчният процес в специализираните спортни школи и учебно-педагогическият процес по футбол и баскетбол в уроците по физическо възпитание и спорт в българското училище, както и възможностите за подобряване на всички аспекти от тези процеси, които могат да доведат до оптимално развитие на децата от начална училищна възраст, с потенциална или доказана спортна надареност.

Обект на изследването са признаците, характеризиращи надареността на децата от начална училищна възраст, както и ефективността на различни методи и средства, които се използват при работата с тях.

Контингент

В изследването са включени общо 360 момчета на възраст от 9 до 10 години, с не повече от 8 месеца разлика във възрастта им. От тях 120, трениращи футбол, 120, трениращи баскетбол, 120, ученици, които не участват в извънучилищни форми на организирана спортна дейност, както и 15 резерви, по 5 от всяка група, чиито резултати да бъдат използвани в случай на отпадане, контузия или друга невъзможност за извършване на тестовете от титулярите. Изследваните ученици са от следните училища

–119. СУ „Акад. Михаил Арнаудов“ – София, 35. СЕУ „Добри Войников“ – София, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – село Драгичево, община Перник, 1. ОУ „Свети Климент Охридски“ – Сандански. Школите по футбол, които участват в изследването, са – ФК „Олимпия“ София, ФК „Талант“ София, ЦСКА 1948 – София, ФК „Барокко“ София, ФК „Метал“ Перник. Школите по баскетбол, които участват в изследването, са – БК „Вълци“ Разград, и две баскетболни школи от град София.

II.2.2. Методи на изследване и показатели

За реализиране на целта и задачите на настоящото изследване бяха използвани следните методи:

1. Анализ на нормативни документи и специализирана научно-методическа литература.
2. Антропометрия – за разкриване на състоянието на основните антропометрични признаци. Поради своята надеждност, стабилност и сравнително лесен начин за измерване, за нуждите на настоящото изследване бяха избрани следните два показателя:

Показател № 1: Ръст в изправено положение – измерен в сантиметри (см)

Показател №2: Телесна маса – измерена в килограми (кг)

3. Спортно–педагогическо тестиране

Откриването на надарените деца, тяхното идентифициране сред останалите връстници и проследяването на тяхното развитие е важна, и същевременно сложна задача. Трудностите са свързани с разработването на надеждна методика за диагностика, съобразно основните детерминанти и тяхното прилагане на практика. Важно е да бъдат осигурени необходимите условия за надеждност, стабилност и обективност.

Тестова батерия за откриване на спортни надарености в спортовете футбол и баскетбол при деца от начална училищна възраст:

ЧАСТ ОБЩА ФИЗИЧЕСКА ПОДГОТОВКА	ЧАСТ СПЕЦИАЛНА ФИЗИЧЕСКА ПОДГОТОВКА	
	<i>ФУТБОЛ</i>	<i>БАСКЕТБОЛ</i>
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	10m дрибъл между конуси със смяна на водещия крак	10m Дрибъл между конуси със смяна на водещата ръка
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	Дрибъл между конуси и стрелба	Дрибъл между конуси и стрелба от място
Совалково бягане 4x10m	Стрелба в цел след спиране, и след овладяване на топката	Изпълнение на наказателни удари
Тест „Квадрат“	Жонглиране	
Скок от място с два крака		

II.2.4. Математико-статистически методи

При обработката на резултатите, получени от спортно-педагогическите тестирания, са използвани следните математико- статистически методи:

- **Тест за нормалност на разпределението.**
- **Метод на стандартизация чрез Z -стойности (Z -score)**
- **Сравняване на средни стойности (average) и „размах“ (range)**
- **Корелационен анализ**

ТРЕТА ГЛАВА

III. Анализ на резултатите от проведеното дисертационно /педагогическо/ изследване

III.1. Анализ на влиянието на външни фактори върху диагностиката на спортните надарености

На първо място е необходимо да се изясни как точно рефлектира демографският фактор върху етапите на работа с надарени деца в спорта. В днешния модерен свят с нарастващите възможности за технически и социални взаимовръзки между отделните организации и хора схващането, че големите таланти се намират само в големите населени места, остава на заден план.

III.2. Резултати от изпробването на тестовата батерия в контролирана среда

III.2.1. Анализ на резултатите

Проведеният контролен тест на батерията успешно успя да открие и четирите надарени деца, като допълнително предизвикателство представляваше участието на ново дете, в контролната група по футбол, чиито възможности не бяха известни и на треньора. Оказа се, че неговите възможности са значително над средното ниво, притежава значителен потенциал, и единствено резултатите от качествените тестове го отличават от предварително определените като надарени.

В резултат на предварителното изпробване възникнаха и определени промени във финалния вариант на тестовата батерия. От част „ОФП“ отпадна тесътът „Шестоъгълник“, поради прекалено високата си координационна сложност. Другият тест, който окончателно отпадна от финалната форма на тестовата батерия е тесът за подаване по двойки в част „СФП“ – баскетбол. Това бе наложено от факта, че е невъзможно всички изследвани да бъдат поставени в равни условия при формирането на двойките.

III.3. Тестове за нормалност на данните

Във финалния вариант на тестовата батерия всички резултати от част „ОФП“, плюс тези от теста за дрибъл със смяна на водещия крайник, от част „СФП“ класифицираме като „количествени“. Тези резултати подлежат на обработка и анализ въз основа на вече представените математико-статистически методи. Резултатите останалите тестове се определят като „качествени“ и всеки тест има свои собствени критерии за измерване и оценяване на представянето на изследваните.

По-рано бе изяснено, че стойности за асиметрия и ексцес между -2 и +2 доказват нормалното едномерно разпределение на получените данни. В таблици от 2 до 7 са изложени резултатите на тези две величини:

Таблица 2 Нормалност на данните от първично тестиране "Футбол"

Тест	Асиметрия (skewness)		Ексцес (kurtosis)	
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	1,95		8,49	
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	0,39		-1,21	
Совалково бягане 4x10m	0,84		-0,01	
Тест „Квадрат“	0,51		-0,11	
Скок от място с два крака	-0,06		-0,18	
10m дрибъл между конуси със смяна на водещия крак	Удобен	Неудобен	Удобен	Неудобен
	0,5	0,63	-0,15	-0,15

Таблица 3 Нормалност на данните от вторично тестиране "Футбол"

Тест	Асиметрия (skewness)		Ексцес (kurtosis)	
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	1,44		4,84	
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	0,37		-1,20	
Совалково бягане 4x10m	0,67		-0,36	
Тест „Квадрат“	0,85		0,08	
Скок от място с два крака	-0,23		-0,26	
10m дрибъл между конуси със смяна на водещия крак	Удобен	Неудобен	Удобен	Неудобен
	0,45	0,72	-0,30	0,13

Таблица 4 Нормалност на данните от първично тестиране "Баскетбол"

Тест	Асиметрия (skewness)		Ексцес (kurtosis)	
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	-1,77		5,79	
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	0,24		-1,02	
Совалково бягане 4x10m	-0,63		-0,40	
Тест „Квадрат“	-0,53		0,02	
Скок от място с два крака	-0,03		-0,14	
10m дрибъл между конуси със смяна на водещата ръка	Удобна	Неудобна	Удобна	Неудобна
	-1,10	-1,06	0,87	1,07

Таблица 5 Нормалност на данните от вторично тестиране "Баскетбол"

Тест	Асиметрия (skewness)		Ексцес (kurtosis)	
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	1,48		3,06	
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	0,27		-1,05	
Совалково бягане 4x10m	0,35		-0,92	
Тест „Квадрат“	0,82		0,29	
Скок от място с два крака	-0,19		-0,44	
10m дрибъл между конуси със смяна на водещата ръка	Удобна	Неудобна	Удобна	Неудобна
	1,32	1,10	1,40	0,92

Таблица 6 Нормалност на данните от първично тестиране контролна група

Тест	Асиметрия (skewness)		Ексцес (kurtosis)	
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	1,43		2,35	
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	0,73		-0,41	
Совалково бягане 4x10m	0,91		1,93	
Тест „Квадрат“	0,59		0,71	
Скок от място с два крака	-0,27		0,47	
10m дрибъл между конуси със смяна на водещия крак	Удобен	Неудобен	Удобен	Неудобен
	0,48	0,43	0,18	-0,27
10m дрибъл между конуси със смяна на водещата ръка	Удобна	Неудобна	Удобна	Неудобна
	0,57	0,34	-0,34	0,00

Таблица 7 Нормалност на данните от вторично тестиране контролна група

Тест	Асиметрия (skewness)		Ексцес (kurtosis)	
30m гладко бягане с максимална скорост (спринт)	1,14		1,13	
Изтласкване на 2kg плътна топка с две ръце от гърди	0,69		-0,53	
Совалково бягане 4x10m	0,50		-0,05	
Тест „Квадрат“	0,67		0,63	
Скок от място с два крака	0,01		0,20	
10m дрибъл между конуси със смяна на водещия крак	Удобен	Неудобен	Удобен	Неудобен
	0,72	0,35	0,29	-0,57
10m дрибъл между конуси със смяна на водещата ръка	Удобна	Неудобна	Удобна	Неудобна
	0,72	0,36	-0,04	-0,06

От изложените резултати се вижда, че стойностите на асиметрия и ексцес, са в посочените рамки между -2 и 2. Единствено в някои стойности на ексцес на теста за 30m гладко бягане има отклонение над 2. Това се дължи на много голямото разстояние между най-добрите и най-лошите резултати от тестовете. Това разминаване не оказва никакво влияние за по-нататъшното разгръщане на основното изследване, защото за него от значение са само резултатите в горните 10% от изследваните групи.

III.4. Сравняване на средни стойности (average) и „размах“ (range).

В таблици от 8,9 и 10 са изложени данните за измененията на минималните, максималните и средните стойности на количествените показатели за период от една

ГОДИНА.

Таблица 8 Нарастване на минимални, максимални и средни стойности за период от една година - "Футбол"

Тест	30m гладко бягане	Изтласкване на плътна топка	Совалково бягане 4x10m	Тест „Квадрат“	Скок от място	10m дрибъл	
						Удобен	Неудобен
Минимална стойност (MIN)	0,05 sec	10 cm	0,23 sec	0,07 sec	11 cm	0,02 sec	0,23 sec
Максимална стойност (MAX)	1,78 sec	10 cm	1,98 sec	0,33 sec	2 cm	0,89 sec	1,62 sec
Средна стойност (AVG)	0,41 sec	12,34 cm	0,92 sec	0,4 sec	7,79 cm	0,44 sec	0,86 sec

Таблица 9 Нарастване на минимални, максимални и средни стойности за период от една година - "Баскетбол"

Тест	30m гладко бягане	Изтласкване на плътна топка	Совалково бягане 4x10m	Тест „Квадрат“	Скок от място	10m дрибъл	
						Удобен	Неудобен
Минимална стойност (MIN)	0,03 sec	18 cm	0,06 sec	0,46 sec	5 cm	1,12 sec	1,76 sec
Максимална стойност (MAX)	1,65 sec	5 cm	1,72 sec	0,33 sec	5 cm	0,68 sec	0,72 sec
Средна стойност (AVG)	0,38 sec	11,65 cm	0,75 sec	0,55 sec	7,2 cm	0,87 sec	1,24 sec

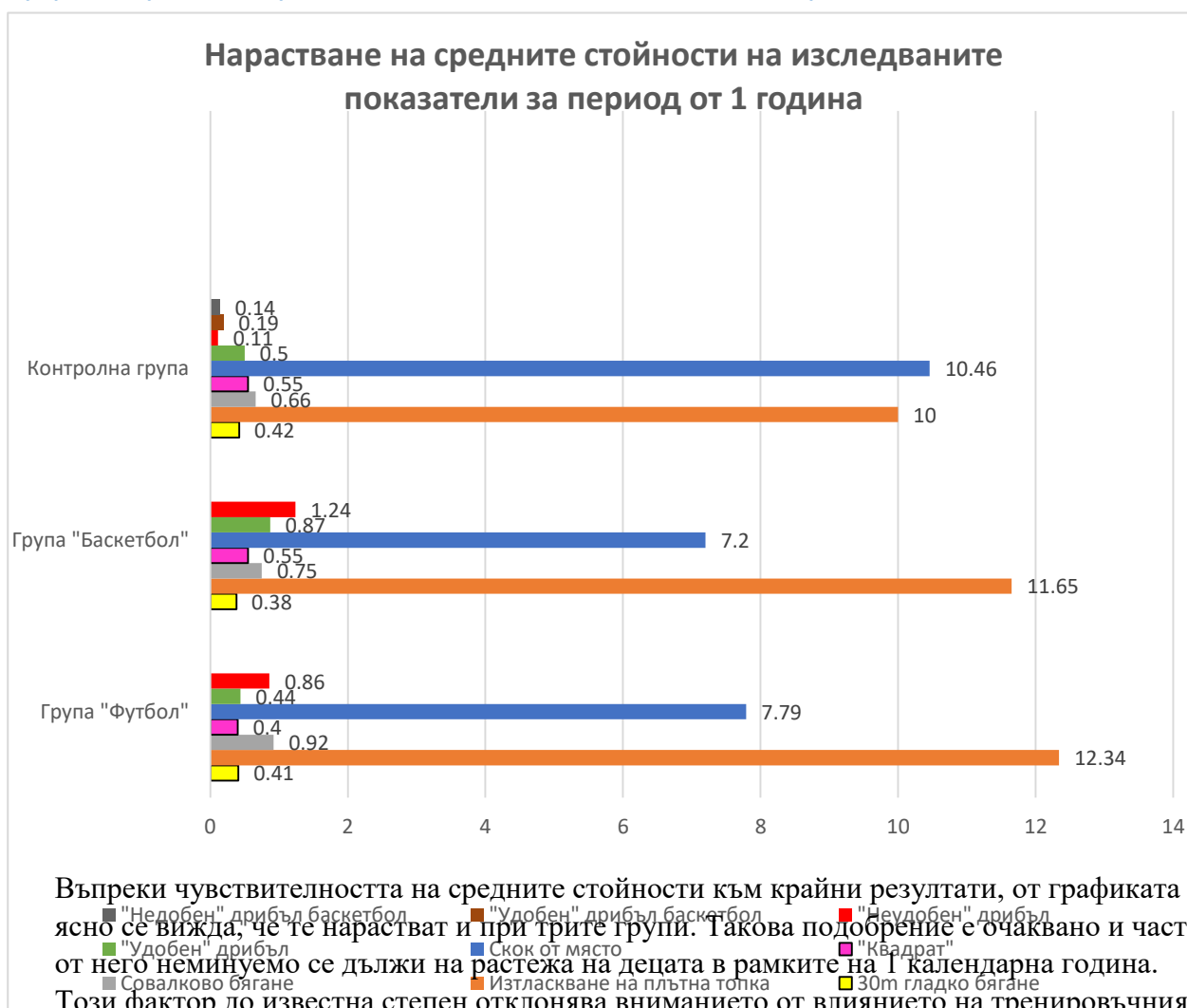
Таблица 10 Нарастване на минимални, максимални и средни стойности за период от една година - контролна група

Тест	30m гладко бягане	Изтласкване на плътна топка	Совалково бягане 4x10m	Тест „Квадрат“	Скок от място	10m дрибъл	
						Удобен крак	Неудобен крак
Минимална стойност (MIN)	0,01 sec	0 cm	0,31 sec	0,18 sec	8 cm	0,11 sec	0,3 sec
Максимална стойност (MAX)	1,11 sec	0 cm	3,01 sec	1,08 sec	8 cm	0,69 sec	0,2 sec

Средна стойност (AVG)	0,42 sec	10 cm	0,66 sec	0,55 sec	10,46 cm	0,5 sec	0,11 sec
						Удобна ръка	Неудобна ръка
						0,33 sec	0,21 sec
						0,03 sec	0,41 sec
						0,19 sec	0,14 sec

Този общ поглед върху изследваните популации разкрива тенденция за подобряване на двигателните и техническите качества на изследваните и от трите групи (Графика 1).

Графика 1 Нарастване на средните стойности на изследваните показатели за период от 1 година

умения с удобния такъв.

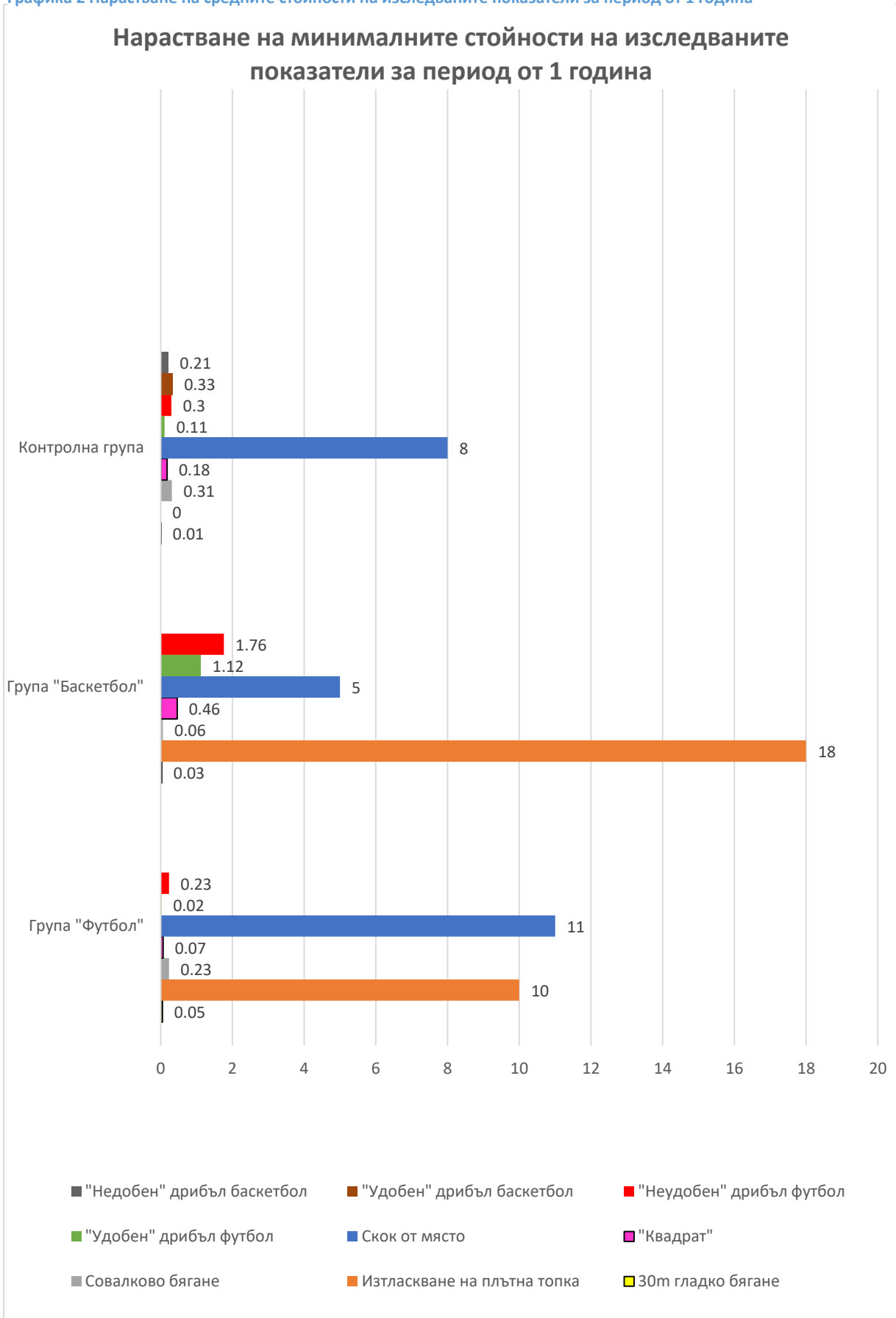
Ако при стойностите вариращи около средната може да се приеме, че отчетеното нарастване вътре в самата популация е сравнително равномерно, то ситуацията при най-ниските и най-високите резултати е коренно различна.

На графики 2 и 3 са изложени промените в минималните и максималните стойности на количествените резултати за периода от една година. Отчетените промени са доказателство за по-голям потенциал за нарастване на резултатите, които при първичното измерване са били под средната стойност за популацията. Това е особено добре изразено при най-слабите резултати на трениращите в спортните школи, където при някои резултати се отчитат нараствания до над 20% (тест скок от място група „Футбол“ - нарастване от 90cm до 110cm, 22,22%). **Поради естеството на текущото изследване, колебанията в резултатите под средното ниво не са от конкретно значение, и не представляват интерес, освен когато не се отнасят до определяне на най-високите резултати (т.е. на тяхното отстояние от тях).**

Докато подобряването на слабите резултати е значително, от друга страна най-високите резултати търпят много малки промени, като дори при теста за изтласкване на плътна топка в контролната група, такива липсват (най-високият резултат е 410cm, при първичното изследване и след 1 година). Всичко това доказва, че резултатите на надарените деца са под т.нар. „Ефект на Световния рекорд“. Това е от много голяма важност, когато се извършва текущ контрол или се поставят нови цели пред даровитите деца, независимо от използвания тренировъчен модел. Поставянето на реалистични цели е в основата на постигането на оптимални резултати, докато прекалено завишените очаквания от страна на треньорите могат да имат обратния ефект.

Графика 2 Нарастване на средните стойности на изследваните показатели за период от 1 година

Графика 3 Нарастване на средните стойности на изследваните показатели за период от 1 година

III.5. Анализ на резултатите от тестовете насочени към качеството на изпълнение

Тестовете за дрибъл между конуси и стрелба (и за двата спорта), стрелба в цел след спиране, и след овладяване на топката, жонглиране и изпълнение на наказателни удари привидно имат белези на тестове, които доставят количествени резултати, но всъщност те са насочени главно към качеството на изпълнение. Това се дължи на спецификата на изследваната възраст, в която техниката на спорта е усвоена само в общи линии, наблюдават се много грешки, паразитни движения и като цяло слабо развит усет към уреда.

Резултатите от тези тестове могат да бъдат разглеждани като количествени при напреднали или професионални спортисти и при извършени такова количество опити, което максимално да елиминира елемента на случайност.

Тест „Дрибъл и стрелба“ (футбол)

В група „Футбол“ подобрение имат 36% изследваните (общо 43 от 120 деца), докато в контролната група подобрение се наблюдава при почти наполовина по-малко деца – 19% (общо 23 от 120 деца). В първата група също така се наблюдава влошаване на резултата само при 6 деца, или 5%, докато в контролната група се наблюдава много по-хаотично разпределение на резултатите – влошаване бележат 15 деца, или 12,5%. (Графика 4)

В графата „без промяна“ попадат и 10 деца, които два пъти са постигнали максимален резултат (4 от 4) – 8 деца са от група „Футбол“, 2 са от контролната група.

Графика 4 Резултати от тест "Дрибъл и стрелба" - футбол

Основната грешка, която води до ниските резултати от теста е липсата на контрол върху топката непосредствено след предпоследното докосване, което предшества нанасянето на удар по топката по посока на вратата. Загубата на контрол върху топката води или до преминаване на ограничителната линия, което означава отчитане на автоматичен пропуск, или до грешна постановка за удара по топката и пропускане на вратата като цяло. Не са наблюдавани опити, в които топката да не достига до вратата поради липса на вложена сила в удара.

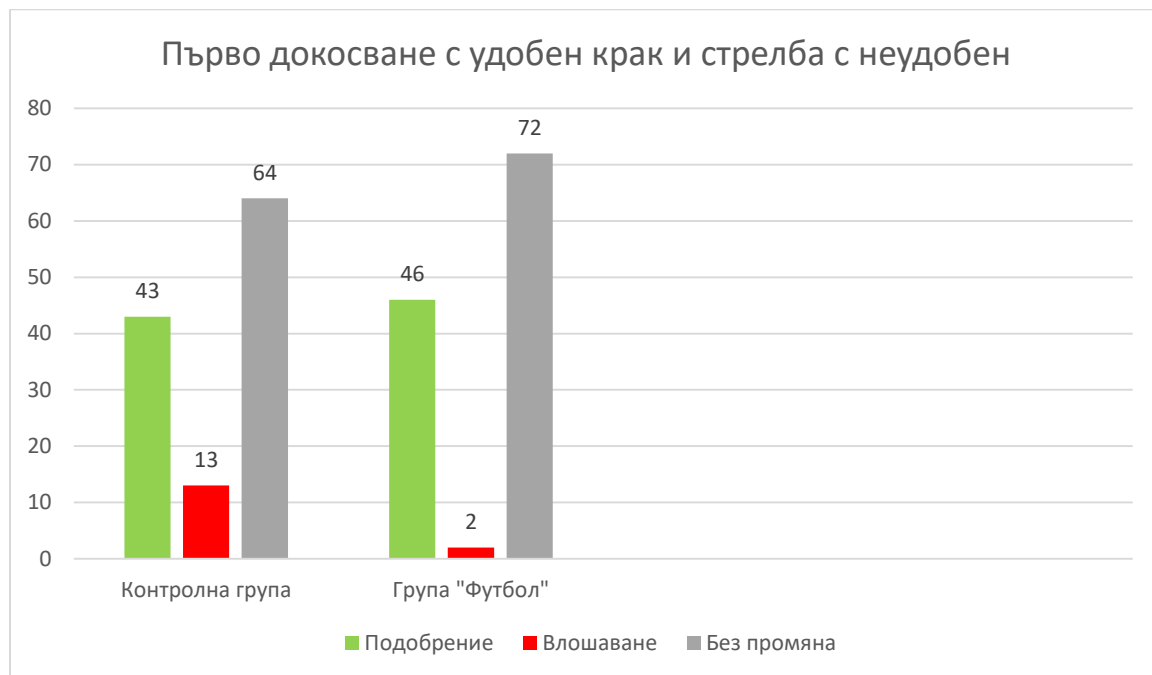
Тест „Стрелба в цел след спиране или овладяване на топката“

А. Първо докосване с удобен крак и стрелба с неудобен (графика 5)

В група „Футбол“ се отчита подобрене с над 38% (46 от 120 деца). В контролната група също се отчита подобно подобрене 36% (43 от 120 деца). Това до голяма степен се дължи на факта, че първото докосване с удобния крак гарантира такъв контрол върху топката, който дава възможност за внимателен и премерен удар с неудобния крак. Усъвършенстването на уменията с удобния крайник са обект на развитие не само по време на урока по ФВС в училище, но и в ежедневието на децата – при игра, придвижване по различен терен и тн.

Разликата в полза на организираният тренировъчен процес проличава при броя на резултатите, които са се влошили за периода от една година – само двама от изследваните са дали по-слаб от първоначалния си резултат (1,7%). При контролната група влошаване се наблюдава при значително по-голям брой от изследваните - 13 деца (11%). В графата „без промяна“ попадат и 20 деца, които два пъти са постигнали максимален резултат (3 от 3) – 9 деца са от група „Футбол“, 11 са от контролната група.

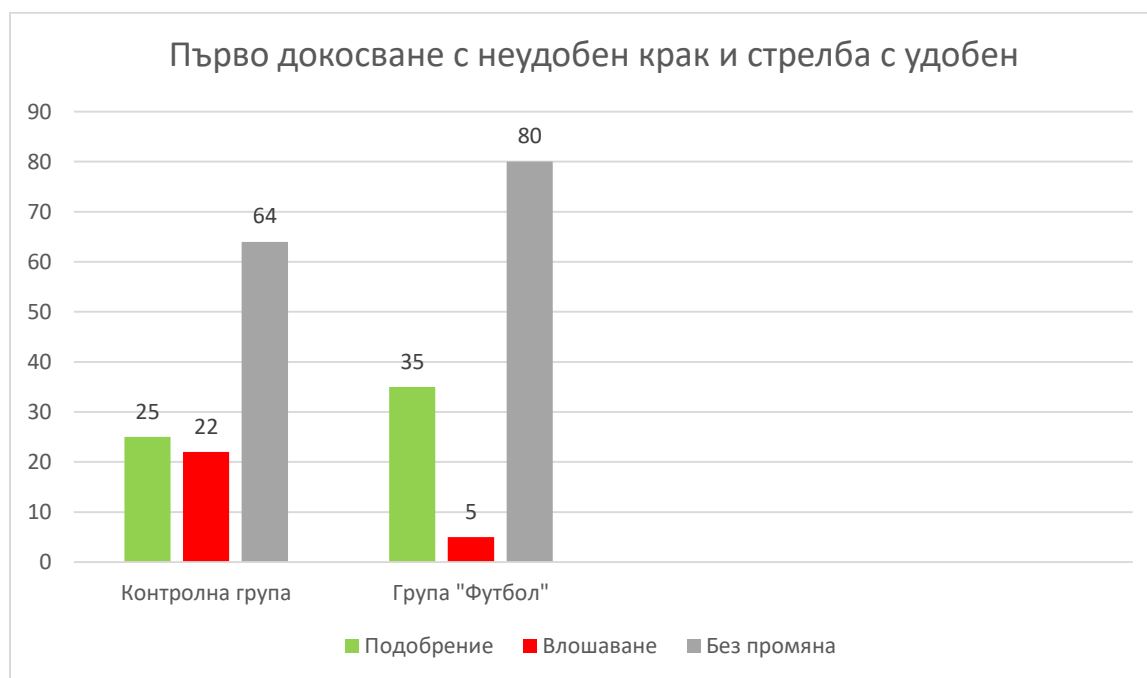
Графика 5 „Стрелба в цел след спиране или овладяване на топката“ вариант А

Б. Първо докосване с неудобен крак и стрелба с удобен (графика 6)

При смяна на действията на краката децата от група „Футбол“ имат подобрене от 29% (35 от 120 деца), но това е на фона на 37.5% (45 от 120 деца), които постигат максималния резултат (3 от 3) и при двете изследвания. При контролната група подобрене има при 21% от изследваните (25 от 120 деца), но при наличие само на 12% (14 от 120 деца), постигнали максимален резултат (3 от 3) и при двете измервания. Влошените резултати в група „Футбол“ са 4% (5 от 120 деца), докато в контролната група са 18,3% (22 от 120 деца).

Графика 6 „Стрелба в цел след спиране или овладяване на топката“ вариант Б

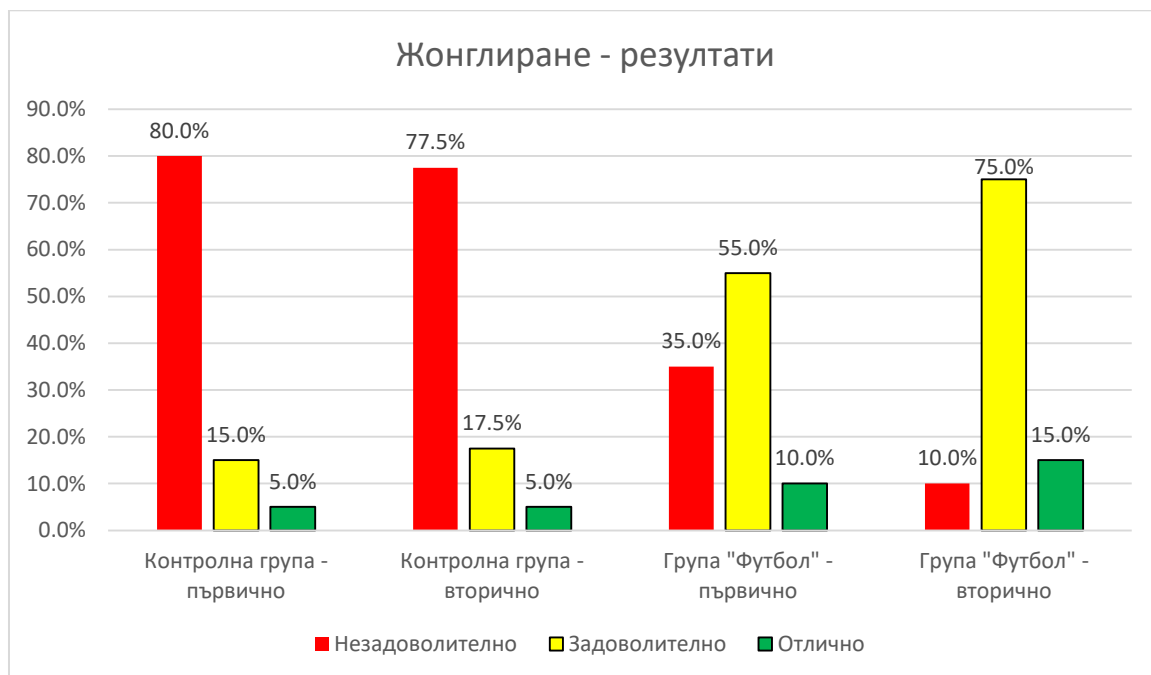
Спирането или поемането на топката с неудобния крак и отваряне на пространство за стрелба с удобния е ключово умение за всеки футболист. Голяма част от упражненията за контрол над топката включват и неудобния крак, още в началните етапи на тренировъчния процес. Качественото изпълнение изисква голяма доза координация и умение, защото за разлика от вариант А на теста, тук контакта с неудобния крак е по движеща се топка, която още не е под контрол на футболиста. Децата от контролната група, в повечето случаи извършват неконтролируем първи контакт с топката и тя излиза от еднометровата зона за овладяване на топката, което автоматично води до провален опит. В другия най-често срещан случай топката става толкова неудобна, че се налага второ докосване, вече с удобния крак, което също води до анулиране на опита. Третият тип грешка е пропуск, който се дължи на грешно построяване на тялото за удар по топката, което е провокирано от лошото първо докосване. Момчетата от група „Футбол“ се отличават със значително по-добър контрол върху топката. В случаите, когато първото докосване не е достатъчно добро и топката започне да става неудобна, те имат уменията и достатъчно добрата координация да извършат много бързо движение с удобния крак и да нанесат удар по топката преди тя да е напуснала пределите на квадрата.

Тест „Жонглиране“

Жонглирането е двигателно действие, което се характеризира с висока координационна сложност. То е трудно за изпълнение без целенасочена предварителна подготовка. Това действие няма задължителен характер, или точно определено значение в хода на

футболната игра. Жонглирането по-скоро се използва като тренировъчно средство за развиване на двигателното качество ловкост за усъвършенстване на усета и контрола върху топката, както и в моменти на импровизация по време на игра (Seedhouse 2010). Резултатите (графика 7) от първичното изследване на контролната група показват много ниско ниво на изследваният показател, който не търпи почти никакви промени след една година. В процентно отношение не може да се говори за влошаване, защото прекалено голям брой от изследваните вече са дали най-лошия резултат (80%, 96 от общо 120 деца). Нарастването също е само в 3 случая (2,5%). Това се дължи на липсата на конкретни упражнения за развиване на това умение в уроците по ФВС, и като цяло недостатъчното учебно съдържание свързано с развитие на двигателното качество ловкост (умение/skill) (Рачев 1985) на долните крайници.

Графика 7 промени в качеството на жонглиране за период от една година

В резултатите на група „Футбол“ обаче се наблюдава много сериозно подобрене, особено що се отнася от прехода от „незадоволително“ в „задоволително“ боравене с топката. Общо от изследваните 25% (30 от 120 деца) са надградили „незадоволителното“ си представяне, като един от тях направо се е прехвърлил от най-слабата в най-добрата група. От средното на най-високото стъпало са се изкачили и още 5 момчета (общо 5%). Това преразпределение е знак, че уменията за фина работа с долните крайници се подобряват под въздействието на общия тренировъчен процес, но за постигане на сериозни подобрения е необходима индивидуална работа и отдаденост, която в повечето случаи е производна на интереса и желанието на самото дете да достигне по-високо ниво на конкретното умение.

Тест „Дрибъл и стрелба“ (баскетбол)

А. Стрелба от лявата страна на коша (Графика 8)

Група „Баскетбол“ има подобрене при 28,3% от участниците в експеримента (34 от 120 деца), докато при контролната група то е при 14% (17 от 120 деца). Що се отнася до влошените резултати, такива са настъпили при 11% (13 от 120 деца) в група „Баскетбол“ и при 13,3 (16 от 120 деца) в контролната група.

За разлика от еквивалентния тест от част „Футбол“, при баскетболния вариант се наблюдават не само постигнати максимални резултати и при двете измервания, но за първи път се среща и изцяло нулеви резултат (по 3 пропуска и при двете тестираня). От група „Баскетбол“ този случай е само един, а максималните резултати (3 от 3) са 11% (13 от 120 деца). Контролната група няма максимален резултат, за сметка на 12 „нулеви“ такива.

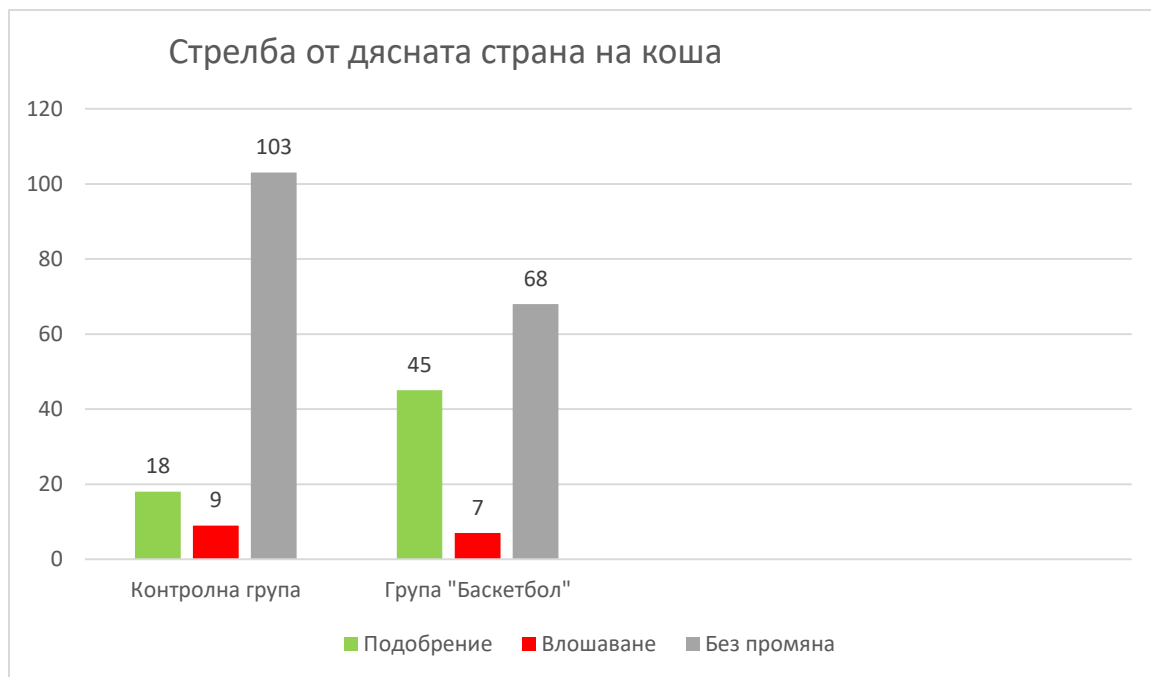
Графика 8 Тест „Дрибъл и стрелба“ (баскетбол) – вариант А

Б. Стрелба от дясната страна на коша (Графика 9)

При 37,5% от (45 от 120 деца) тестираните от група „Баскетбол“ се регистрира подобрене на резултатите, няма нулеви резултати, а максималните са 8 (7%). От тази група има само 7 влошени резултата (под 6%). От тази страна на коша контролната група има подобрене при 15% от тестираните (18 от 120 деца), 9,2% „нулеви“ опити (11 до 120 деца) и нито един максимален. Влошаване има при 5,8% от тестираните (7 от 120 деца).

Графика 9 Тест „Дрибъл и стрелба“ (баскетбол) – вариант Б

Получените резултати са доказателство, че тестът не е подходящ за проследяване на промени в количествените стойности на показателите. Макар и привидно процентите на подобрение при контролната група да изглеждат стабилни, в повечето случаи това се дължи на само едно попадение, при 0 попадения отчетени при първичното тестиране. От своя страна привидната стабилност на резултатите, при които не е отчетена промяна се дължи на голямото количество „нулеви“ резултати. Това буквално означава, че подобрение липсва и нивото на владее на уменията остава много ниско.

Получените стойности свидетелстват за афинитет на изследваните към стрелбата от дясната страна на коша. Това се дължи главно на по-честото срещане на изследвани стрелящи с дясна ръка.

Децата от контролната група не срещат големи трудности по време на дрибъла, но в момента, когато трябва да спрат, често излизат от позиция – застават твърде далеч, много встрани или почти под коша, което води до невъзможност за отбелязване на точка. Преобладаващият процент от изследваните в контролната група просто изтласкват с две ръце от гърди баскетболната топка нагоре, по посока на таблото, което е свидетелство за лоша техническа подготовка. По този начин не е възможно да се контролира силата, която се придава на топката, а също така се нарушава и зрителният контакт, който трябва да обхваща едновременно топката, и таблото. При вторичното тестиране не се наблюдават съществени промени, които да са настъпили по отношение на техниката. Следователно подобрението в резултатите се дължи на комбинацията от растежа на учениците, подобряването на техните двигателни качества, свикването с уредите (баскетболната топка, коша), и познаването на параметрите на теста, което прави изпълнението по-комфортно.

При група „Баскетбол“ и особено при вторичното тестиране техниката на стрелба към коша е много изчистена. Силата на хвърляне на топката е добре преценена, което води до повече възможности за попадения. Дрибълът, който в този тест се изпълнява само с удобната ръка, и за който не се отчита време, не затруднява изпълняващите, а дори напротив – дава им много добра възможност да спрат в точно избрания момент и място

в подкошието и да стрелят от възможно най-удобната за тях позиция (от възможните за теста).

Тест „Наказателни удари“

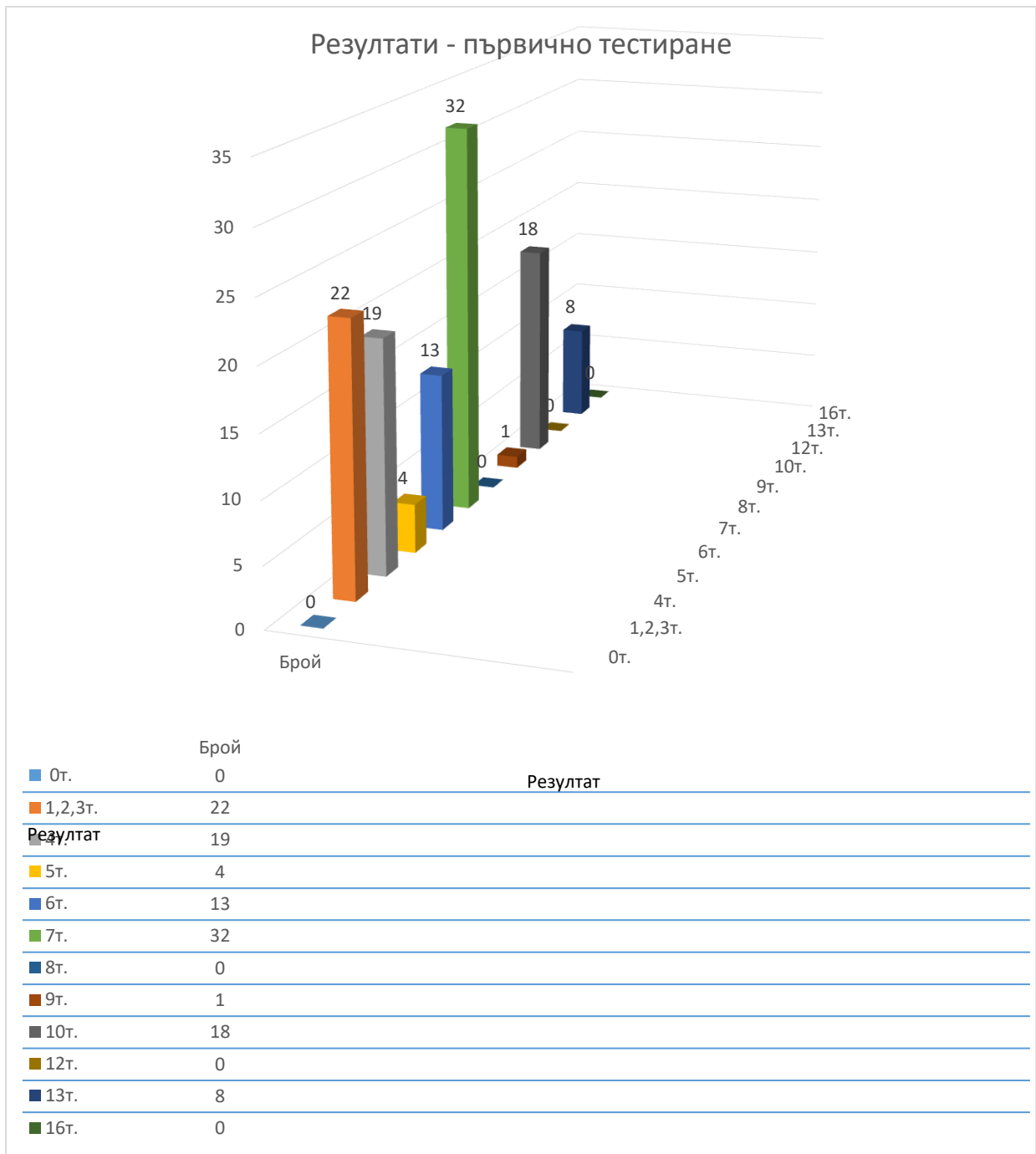
В таблица 18 е показана скалата за оценяване на изпълнението на теста.

Таблица 18
Скала за
оценяване на
тест
"Наказателни
удари" -
баскетбол

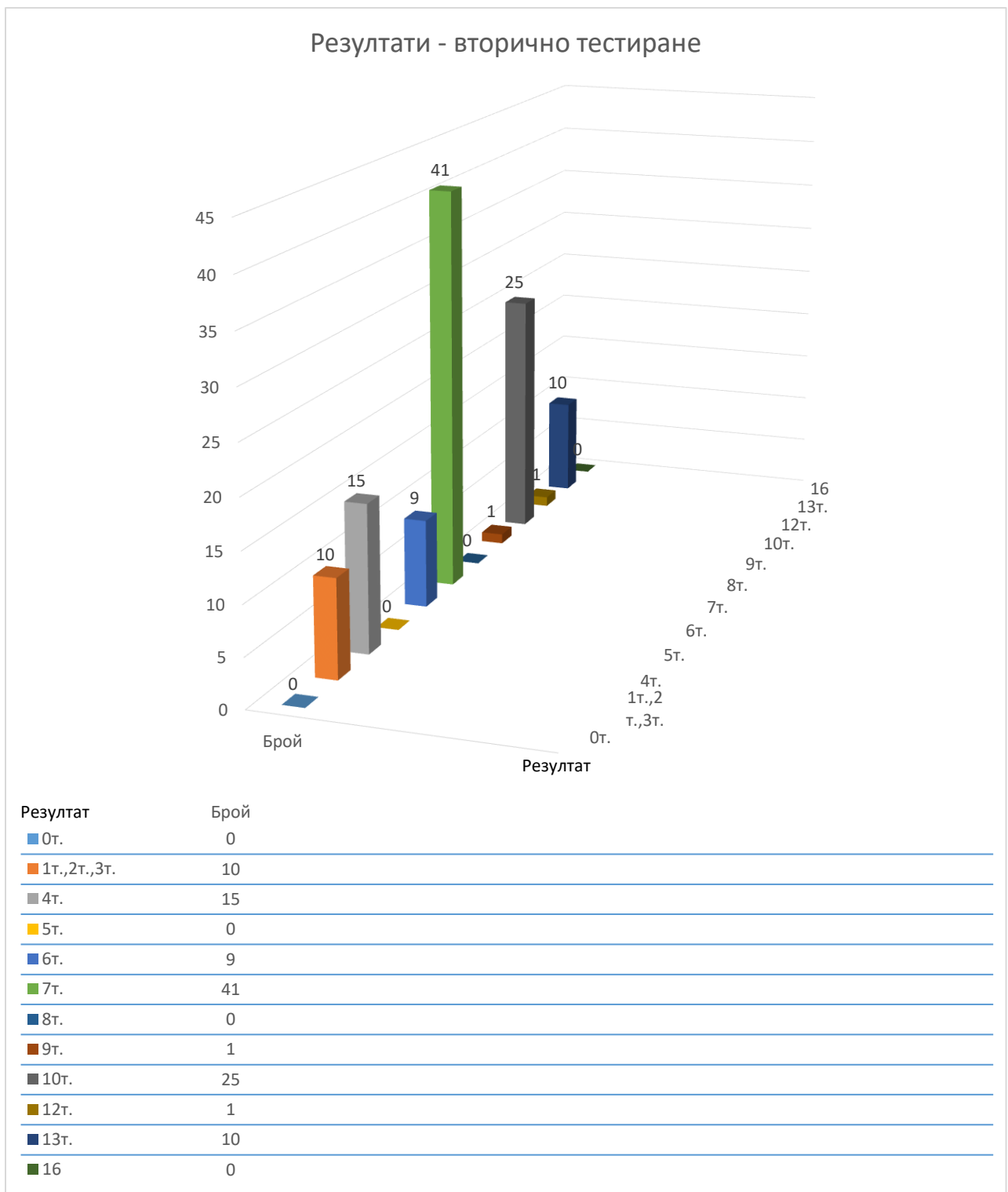
Резултат	Изражение
0 т.	Четири пълни пропуска
1,2,3 т.	Един, два или три пропуска, а останалите са пълни пропуска
4 т.	Три пълни пропуска и едно точно попадение, или четири пропуска
5 т.	Попадение, един пропуск, два пълни пропуска.
6 т.	Попадение, два пропуска, един пълен пропуск
7 т.	Попадение, три пропуска
8 т.	Две попадения, два пълни пропуска
9 т.	Две попадения, пропуск, пълен пропуск
10 т.	Две попадения, два пропуска
12 т.	Три попадения, един пълен пропуск
13 т.	Три попадения, един пропуск
16 т.	Четири точни попадения
Попадение – топката влиза в кошa	
Пропуск – топката не влиза в кошa, но достига таблото	
Пълен пропуск – топката пропуска таблото	

Най-често срещаният резултат в група „Баскетбол“ при първичното тестиране (графика 10) е 7 (32 деца, 27%). Няма отчетен минимален (0) или максимален резултат (16). При вторичното тестиране най-често срещаният резултат отново е 7, като 5 резултата са се влошили към него (от 10 на 7), а 23 (19%) са се повишили към него. Общо подобрене на резултатите след една година се наблюдава при 52% изследваните (62 от 120 деца), а влошаването е само при 13,3% (16 от 120 деца), като няма нито един резултат, който да пада с повече от едно ниво (графика 11). Това означава, че резултатите са със стабилна тенденция към повишаване, а подобни спадове могат да се отдадат и на природата на самия тест, която предполага известна доза късмет. Точно тази природа на теста прави изключително важно наблюдението и качеството на изпълнение, а самите попадения имат сравнително по-малка тежест.

Графика 10 Тест „Наказателни удари“ - първично тестиране, група „Баскетбол“

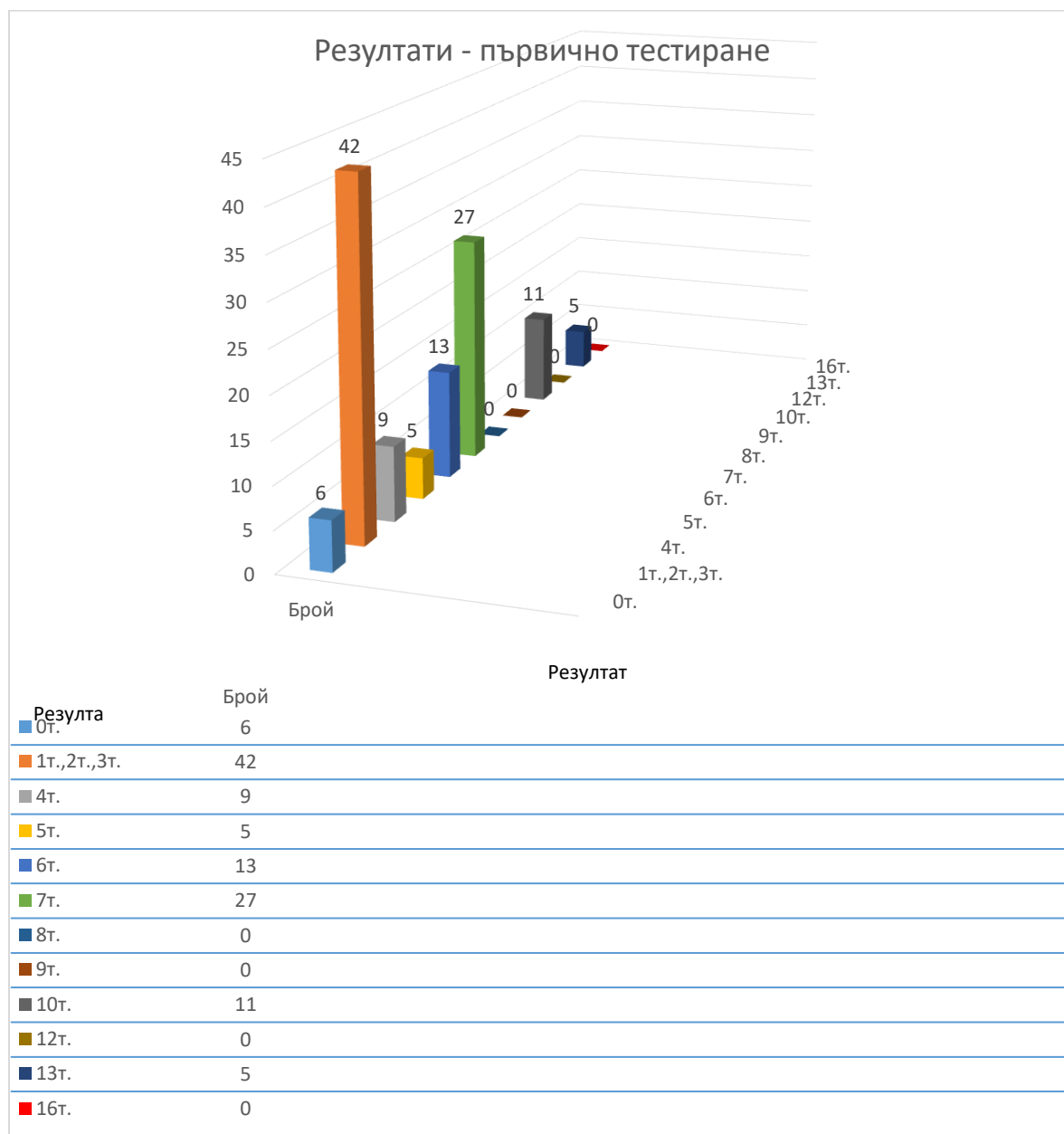
Графика 11 Тест „Наказателни удари“ – вторично тестиране, група „Баскетбол“

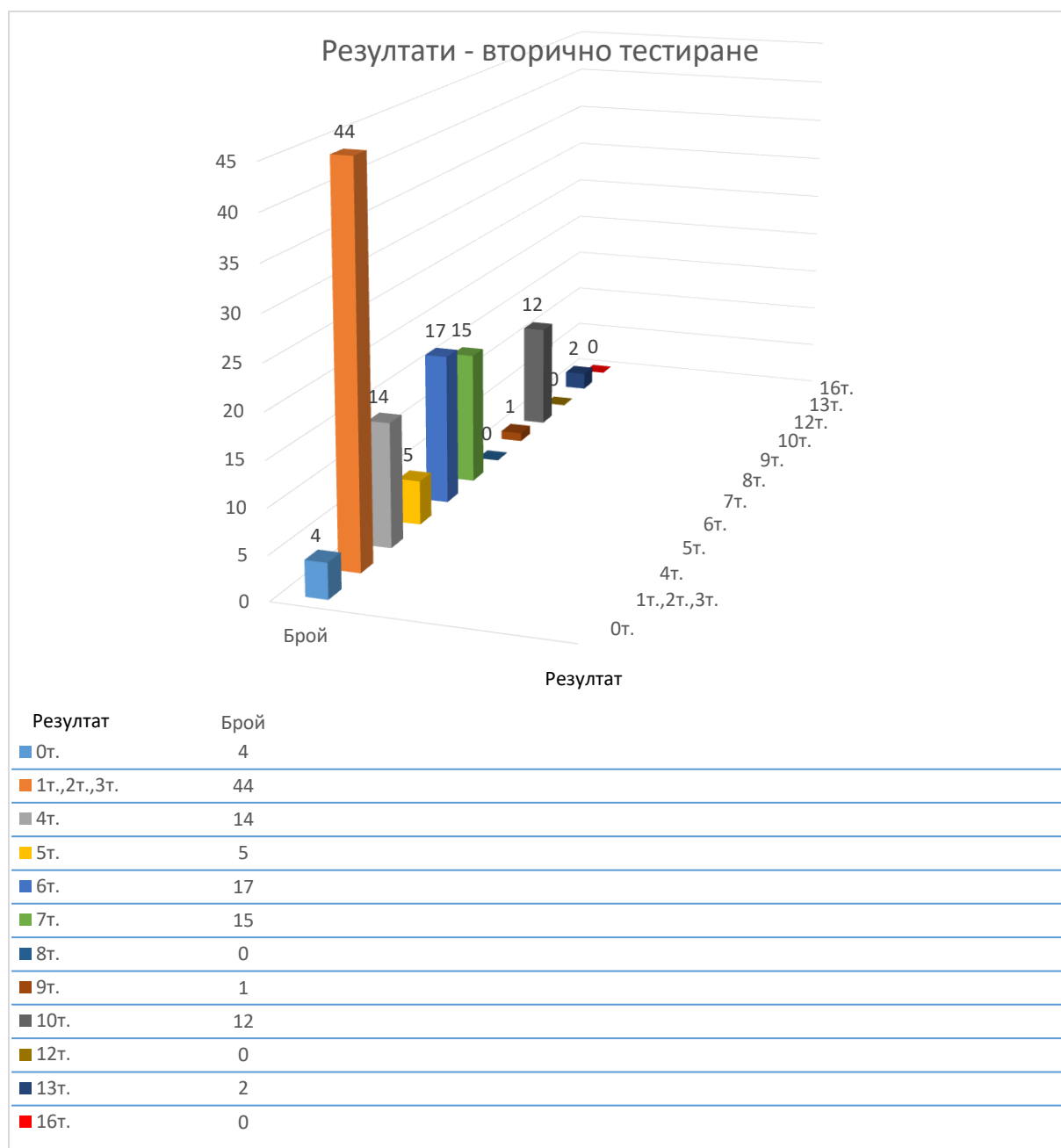
В контролната група при първичното тестиране (Графика 12) най-често срещаният резултат също е 7 (27 деца, 22.5%). До някъде е нормално това да е най-често срещаният резултат по принцип. При липсата на някои от крайните резултати (0 или 16), той става точно среден като стойност – 5 по-ниски стойности и 5 по-високи стойности. Минималният резултат от 0т. се среща шест пъти (5%), а максимален резултат от 16т. отново не се отчита.

При вторичното тестиране (графика 13) най-често срещаният резултат пада на 6т. Отчитат се шест понижения (от 7т. на 6т.) и нула повишения към него. Общо подобрене на резултатите след една година се наблюдава при 9,2% от изследваните (11 от 120 деца), а резултатите, които бележат понижение са 16% (19 от 120 деца). Два от минималните резултати се подобряват (от 0т. на 1т.; от 0т. на 3т.), докато най-високият резултат от 13т., който се среща пет пъти при първия тест, спада при четирима от изследваните като на две места това спадане е с няколко нива (от 13т. на 6т.; от 13т. на 9т.). Това се случва на фона на само едно подобрене от 10т. на 13т. След една година са спаднали резултатите на 15,8% участниците в контролната група (19 от 120 деца).

Графика 12 Тест „Наказателни удари“ - първично тестиране, контролна група

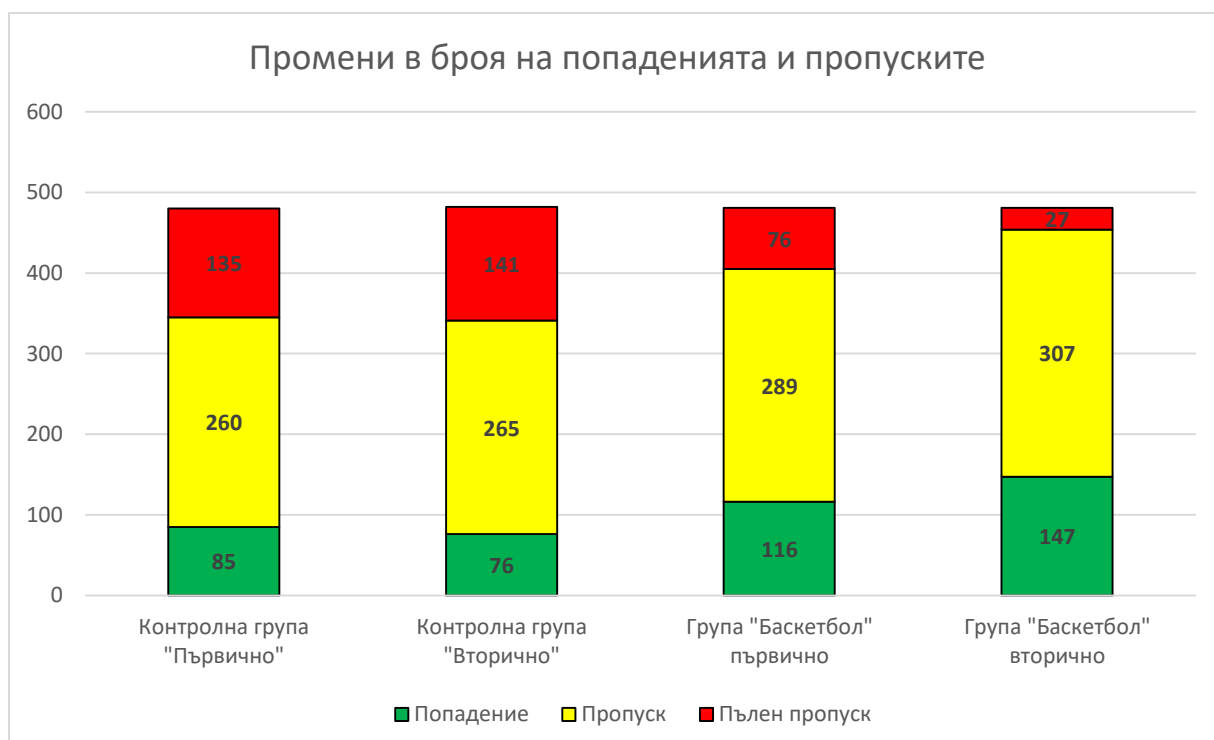

Графика 13 Тест „Наказателни удари“ - вторично тестиране, контролна група

При отчитането на общия брой попадения на група „Баскетбол“ се наблюдава отчетливо повишение на точните попадения и пропускаите, за сметка на пълните пропуска. Обратно в контролната група дори се наблюдава минимален спад на точните попадения и увеличаване на пълните пропуска (Графика 14). Такива неравномерни промени са показателни за липсата на отчетливо развитие при баскетболните умения на учениците от контролната група, докато трениращата група бележи ясно повишение.

Графика 14 Промени в броя на попаденията и пропуските за период от една година

Очаквано резултатите от този тест имат положителна корелация с резултатите от теста за тласкане на пътна топка (таблица 11).

Таблица 11 корелационна зависимост между тласкането на пътна топка и изпълнението на наказателни удари

Група	Група „Баскетбол“	Контролна група
Коефициент на корелация	0,6	0,7

Стойност на коефициента на корелация над 0,5 се счита за висок, което обуславя сериозна взаимовръзка между двата показателя (<https://www.tastytrade.com/tt/learn/correlation>; Маргаритова, Петров 2010; Гигова 2009) Този коефициент потвърждава, че по-голямата сила на горните крайници води до понижаване на нивото на пълните пропуски. Макар, че това не гарантира точни попадения, подобрява шансовете за такива.

III.6. Определяне на надарените деца посредством стандартизиране на резултатите чрез метода на Z-стойностите (Z-score).

Промените в състава на групата, от 10% най-добри резултати, се отчитат в опашката на групата. Това подкрепя твърдението, че 10% са твърде много, когато се определят децата за включване в определени програми за надарени. Явно е, че в зависимост от размера на популацията и стойностите на най-високите резултати, е необходимо този процент да варира, като за настоящото изследване по-подходяща би била стойност между 5%-8% (около 6-10 деца).

III.7. Подобрения в резултатите на момчетата от най-горните 10% от изследваните групи.

В таблица 12 са изложени повишенията от обективните количествени тестове, които са отчетени при изследваните от група „Футбол“ за една година.

Както се очаква при резултатите от нито един тест не се отчита понижение на стойностите от предходната година.

Таблица 12 Промени в резултатите от тестовете от част ОФП, след период от една година. Футбол

Име	Скок от място	Плътна топка	30m Спринт	Квадрат	4x10m совалково	Силен дрибъл	Слаб дрибъл
Ф1	2	10	-0,04	-0,52	-0,39	-0,05	-0,5
Ф2	4	10	-0,36	-0,09	-0,41	-0,26	-0,23
Ф3	8	15	-0,59	-0,05	-0,17	0,05	-1,02
Ф4	6	10	-0,18	-0,65	-0,42	-0,12	-0,55
Ф5	10	10	-0,2	-0,07	-0,32	-0,39	-0,81
Ф6	3	10	-0,05	-0,39	-0,7	-0,3	-0,76
Ф7	7	10	-0,25	-0,22	-1,9	0,04	-0,35
Ф8	3	10	-0,23	-0,09	-1,59	-0,05	-0,72
Ф9	8	17	-0,64	-0,05	-0,34	-0,14	-0,15
Ф10	10	10	-0,3	-0,02	-0,2	0	-0,31
Ф11	8	10	-0,4	-0,03	-0,45	-0,3	-0,21
Ф12	8	12	-0,4	-0,08	-0,35	-0,17	-1,03

III.8. Корелационни зависимости между антропометричните данни за ръст и тегло и резултатите от тестовете за ОФП

Корелационните зависимости са отнесени към данните от първичното тестиране, поради факта, че батерията ще се използва за откриване, подбор, селекция и ориентация на деца, които до сега не са се занимавали със спорт.

Таблица 13 Корелационни зависимости между антропометричните данни на изследваните и резултатите от тестовете при първичното измерване. Трениращи футбол

Тест	Скок от място	Плътна топка	30m	Квадрат	4x10m совалково	Силен дрибъл	Слаб дрибъл
Ръст	0,3	0,7	0,4	0,3	-0,5	0,1	-0,2
Тегло	-0,1	0,5	0,6	0,2	-0,4	0,2	-0,4

Според изведените резултати при скока от място ръста играе умерена роля при постигане на крайния резултат – с нарастване на ръста нараства и прескоченото разстояние. Теглото има почти минимално влияние върху резултатите.

При изтласкването на плътна топка ръста има ясно изразено влияние - по-високите деца постигат по-добри резултати. Интересното при тази изследвана група е, че теглото също влияе положително на резултатите. Това може да се обясни с равномерното разпределение на мускулна маса и здравословното тегло на попадналите в тази група.

Неминуемо в спринта теглото оказва много голямо влияние върху постиженията. С повишаване на теглото се повишава и времето, за което се пробягва дистанцията. Тенденцията в конкретната изследвана група сочи подобряване на резултатите в зависимост от ръста – по-широката крачка на високите деца им дава предимство, след средата на дистанцията, където вече е разгърнато пълното ускорение. Това в никакъв случай не означава, че високите деца задължително са по-бързи по правило – най-добрият резултат от първичното изследване (4,8sec) е даден както от дете високо 154cm, така и от негов връстник висок 147cm.

При теста „квадрат“ влиянието на ръста се оказва по-голямо, отколкото това на теглото. Това се дължи на необходимостта от много добро телодържание и контрол на движенията при сравнително голяма скорост. По-ниският център на тежестта осигурява биомеханично предимство (Богданов, Иванов 1985) при резките смени на посоката и начина на движение (най-вече при бягането назад). За разлика от другите тестове за бързина тук влиянието на теглото е ограничено поради големите технически изисквания, които компенсират евентуални негативни влияния – правилното странично бягане и обръщания могат да наваксат време и обратно. При много от слабите резултати при този изпълняващият направо спира преди да премине към следващата секция от „квадрата“.

Между резултатите от совалковото бягане и антропометричните данни се наблюдава явлението отрицателна (обратна) корелация. Въпреки това нецелесъобразно е да се говори за някакви изявени тенденции при положение, че най-добрият резултат (11,12 sec) и вторият резултат (11,3) са постигнати от деца, които имат повече от 24kg и 14cm разлика помежду си. От чисто биомеханична гледна точка изминатият път при навеждането и обръщането при по-високият ръст е по-голям (Богданов, Иванов 1985), но за разлика от теста „квадрат“, тук спирането на движението и започването на ново ускорение е съвсем нормално. По този начин голямата взривна сила на долните крайници може да навакса времето загубено при навеждането и изправянето.

Не се отчита значимо влияние на измерените антропометрични показатели върху резултатите от дрибъла с удобна ръка, но при обратния вариант се наблюдава леко преимущество на по-ниския ръст. Освен по-нисък център на тежестта, по-късите крайници дават естествена възможност за държане на топката по-близо до тялото, което осигурява по-добър контрол върху нея.

Таблица 14 Корелационни зависимости между антропометричните данни на изследваните и резултатите от тестовете при първичното измерване. Трениращи баскетбол

Тест	Скок от място	Плътна топка	30m	Квадрат	4x10m совалково	Силен дрибъл	Слаб дрибъл
Ръст	0,3	0	0.2	0.1	0.1	-0.3	-0.4
Тегло	0	-0,2	0.6	0.3	0.2	0.3	0.3

Корелационната зависимост при скока от място е идентичен резултата на група „Футбол“ – слабо влияние на високия ръст върху по-слабите резултати. Що се отнася до теглото, то корелацията между двете няма ($\text{corr}=0$).

При изтласкването на плътна топка и личното тегло на изследваните също има много слаба корелационна зависимост, докато ръстът има нулево влияние върху резултатите от теста. Подобени стойности се дължат на отчетената по-голяма взривна сила на горните крайници (средна стойност за горните $10\%=370,4\text{cm}$), спрямо футболистите ($366,25\text{cm}$) и контролната група ($340,25\text{cm}$).

Очакван е резултатът при спринта, където силната корелационна зависимост показва, че с нарастването на теглото, нараства и времето, за което е преодоляна дистанцията от 30m.

За разлика от група „Футбол“ в група „Баскетбол“ ръстът има незначително влияние върху времето, за което е изпълнен тестът „квадрат“. Това се дължи на значително на по-добрата техника за придвижване в различни равнини, което е доста по типично за баскетбола, отколкото за футбола (например по-честото придвижване встрани при игра в защита). По-добрата техника, дава водеща роля на физическите качества при постигане на по-високи резултати. Стойност от 0,3 обуславя слаба корелационна зависимост, но въпреки това затвърдява тенденцията, че с повишаване на теглото се повишава и времето за изпълнение на теста. Същото се отнася и за совалковото бягане. Този тип бягане е много по-широко застъпен в тренировките и състезанията по баскетбол, където смените на посоката и скоростта на движение са по-чести и резки отколкото във футбола.

И при двата вида дрибъл ръстът има обратна корелационна зависимост с резултатите от теста – с понижаване на ръста се увеличават секундите за изпълнение. Наблюдава се и слаба до умерена зависимост между теглото и стойностите от теста. По-тежките деца регистрират малко по-слаби резултати.

Таблица 15 Корелационни зависимости между антропометричните данни на изследваните и резултатите от тестовете при първичното измерване. Нетрениращи

Тест	Скок от място	Плътна топка	30m	Квадрат	4x10m совалково	Силен дрибъл футбол	Слаб дрибъл футбол	Силен дрибъл баскетбол	Слаб дрибъл баскетбол
Ръст	0,2	-0,2	0,3	0	-0,4	0,4	0,2	-0,4	-0,3
Тегло	0,2	0,2	0,4	0	-0,3	0,2	0	-0,3	-0,1

В резултатите на горните 10% от контролната група, корелацията между ръст и тегло, и скока от място е минимална.

При изтласкването на плътната топка слабата обратна корелация с ръста показва, че резултатите на по-ниските деца са по-добри. Това е доказателство, че за разлика от варианта на теста с хвърляне на топката над глава, по-високите резултати на по-високите ръстово не е гарантиран. Коефициентът на корелация със теглото се запазва нисък и при тази група.

При теста 30m гладко бягане с максимална скорост се запазва тенденцията по-голямото тегло да влошава резултатите, докато влиянието на ръста е умерено в посока, че високите деца са малко по-бавни.

Не се отчита никакво влияние на измерените антропометрични показатели върху резултатите от теста „квадрат“.

За теста совалково бягане 4x10m корелационните коефициенти показват минимална обвързаност между по-добрите резултати и по-високия ръст и тегло на изследваните. Този резултат съвсем спокойно може да бъде пренебрегнат поради факта, че най-силният резултат (11,51 sec) и най-слабият резултат (14,6sec) са постигнати от деца с еднакъв ръст (140cm) и минимална разлика в теглото (1,2kg).

При всички тестове за дрибъл теглото оказва минимално влияние, като то е най-малко при опитите изпълнени с неудобните крайници (0 при футбол и -0,1 при баскетбол). Дрибълът с удобния крайник следва моделите наложени от другите две групи. При футболния дрибъл по-голямата височина е последвана от влошаване на резултатите, а при баскетболния, обратно - по-високите са по-бързи.

От този корелационен анализ става ясно, че различните високи резултати са постигнати от деца с доста разнообразни антропометрични данни (таблица 34). Наблюдават се и случаи, в които деца с приблизително еднакви ръст и тегло да дават различни резултати, които са в двата края на изследваната група. Това по никакъв начин не означава, че ръстът и теглото нямат влияние върху резултатите от тестовете. Анализът по-скоро доказва, че върху високите резултати по-голямо влияние оказват физическата подготовка и техническите умения на изследваните, докато антропометричните данни са по-второстепенни.

Таблица 16 Средни стойности на антропометричните показатели

Група	Общо (100%)	Общо	Общо
ръст	142,5	134	136,6
тегло	36,3	33	35
	Без горни и долни 10% (80%)	Без горни и долни 10%	Без горни и долни 10%
	143	142	136
	36	37	34,8
	Баскетбол топ 10%	Футбол топ 10%	Контролна топ 10%
	155	150	149,8
	41,7	38	42,7
	Баскетбол топ 10% след тестиране	Футбол топ 10% след тестиране	Контролна топ 10% след тестиране
	151,5	147	145
	38	38	35,5
	Футбол долни 10% след тестиране	Баскетбол долни 10% след тестиране	Контролна долни 10% след тестиране
	128	129,5	127
	28	36,4	27,4

III.9. Връзки между тренировъчните методики и отчетените промени в резултати

Макар и условно могат да се посочат определени влияния, които различните тренировъчни практики оказват върху резултатите на изследваните. В таблица 36 са изложени различните методики и практики, които се използват в тренировъчния процес на отделните изследвани, чиито резултати са в горните 10% на групите „Футбол“ и „Баскетбол“.

Таблица 17 Използвани тренировъчни методики

Изследван	Методика			
	Индивидуална		Акселерация	Няма
	Тренировка	Средства в хода на стандартната тренировка		
Ф1	-	-	-	✓
Ф2	-	✓	-	-
Ф3	✓	✓	✓	-
Ф4	✓	-	-	-
Ф5	-	-	-	✓
Ф6	-	-	-	✓
Ф7	-	✓	-	-
Ф8	-	✓	-	-
Ф9	✓	-	✓	-
Ф10	-	-	-	✓
Ф11	-	-	-	✓
Ф12	-	-	-	✓
Б1	-	✓	✓	-
Б2	-	✓	✓	-
Б3	-	✓	-	-
Б4	✓	-	-	-
Б5	✓	-	✓	-
Б6	✓	-	-	-
Б7	-	-	-	✓
Б8	-	✓	-	-
Б9	-	✓	-	-
Б10	-	-	-	✓
Б11	-	✓	-	-
Б12	-	-	-	✓

Ф1,Ф5,Ф6, Ф10,Ф11 и Ф12 тренират в школи, които не предполагат диференциация при обучението на надарени деца. Тренират два пъти седмично по 1 час.

Треньорите на Ф2,Ф7 и Ф8 често им задават индивидуални задачи, свързани с технически по-сложни изпълнения, повече повторения и по-дълги пробягани дистанции. Тренират до три пъти седмично по 1 час.

Ф9 и Ф4 тренират два пъти седмично по 1 час и имат възможност да тренират индивидуално още един път, като заниманието е между 30 и 40 минути. Понякога това занимание е преди или след основната им тренировка. Тренировката е с разнообразна насоченост, най-често се включват упражнения за индивидуални действия в нападение. Ф9 често се включва в тренировките на наборите по-големи от него главно и поради внушителните си физически данни (158cm, 50kg).

Ф3 тренира два пъти седмично по един час. Допълнително има една тренировка (30-40

мин), в която се подготвя само кондиционно. Тренировката е с клъстерна организация с други напреднали деца от различни възрасти, като кондиционният треньор обръща отделно внимание на всеки. Заниманието се провежда предимно в предсъздателния период. Освен това изследваният един път седмично се занимава с плуване като хоби.

Резултатите от различните тестове не отличават ясно предимството на една методика пред останалите. Доказва се обаче, че не е необходимо даровитите деца задължително да бъдат изваждани от нормалната си среда (клас, тренировъчна група и тн.), за да се подобряват резултатите и постиженията им. Прогресът им е обвързан едновременно с индивидуалното отношение на треньора и отделеното време за работа.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Анализът на резултатите от текущите изследвания, както и направените в текста обобщения, позволяват да бъдат формулирани следните изводи:

Изводи

1. В почти всички проучени методически литературни източници се проследява интелектуалната или творческата надареност, като на дарбите в сферата на спорта е отделено много малко внимание. Те обаче често са обединени заедно с други дарби, което разкрива, че те притежават черти и на интелектуалната и творческата надареност, а не са плод само на физическото развитие на индивида. Проучените нормативни уредби показват насоченост към приоритизиране на държавните образователни политики към откриването, селекцията и подобряването на условията и методите за работа с надарени деца във всякакви сфери.
2. Огромният избор на различни тестове предоставя възможност за изготвяне на батерии, чийто профил може да бъде и по-фино настройван в зависимост от вида спорт, възрастовата група на изследваните, спортният опит и т.н.
3. Надарени деца могат да бъдат откривани благодарение на тестови батерии от смесен тип, които съдържат в себе си тестове, измерващи отделно нивото на развитие на двигателните качества, и нивото на развитие на технически качества, спрямо останалите изследвани в същия клъстер (група или извадка). Не е целесъобразно да се използват тестове, чиито крайни резултати категоризират децата според точкова скала. Освен това се доказва, че за наличието на спортна надареност не е задължително да се наблюдава акселерация във физическото развитие на децата до 9 – 10-годишна възраст.
4. Много високите спортни резултати имат склонност да не се подобряват, или да се подобряват минимално за период от 1 година. От своя страна много ниските резултати имат голям потенциал за подобрене, дори в по-кратки срокове. Повишаването на някои резултати е ограничено от възрастовото развитие на индивида. Резултатите от контролната група показват, че физически активните деца също могат да постигат задоволителни спортни резултати, но за да могат да продължат своето развитие, трябва да бъдат ориентирани към подходящия спорт и школа.

5. Няма общи и универсални средства за подобряване на развитието на даровитите деца в спорта. Решаващи са индивидуалното отношение на учителя/треньора и времето, което ще бъде отделено за работа с конкретното дете. Като една от най-добрите практики при работата с надани деца се очертава адекватното планиране на целите, поставяни пред трениращите и мониторинга на техните резултати.

Препоръки

1. Всеки специалист по спорт трябва да приеме като лична отговорност откриването, ориентацията и развитието на деца, които показват дори минимален потенциал за надареност. Важно е да се положат усилия за диференциация на обучението на даровити ученици по време на уроците по ФВС, дори в минимална степен. Необходимо е специалистите да проявят самоинициатива за повишаване на знанията и уменията си за работа с даровити деца, както и за създаване и поддържане на контакти с други колеги, които могат да окажат съдействие при работата с конкретно даровито дете.

2. При работата с надарени деца в сферата на спорта от начална училищна възраст трябва да се поставят предимно краткосрочни цели. В тази възраст децата са сензитивни по отношение на неуспехите си и липсата на прогрес за дълго време може да бъде отчетено от тях като провал.

3. Мнението на авторитетните възрастни е много важно за децата в изследваната възраст – не бива дарбата да е повод за допълнително натоварване на детската психика с твърде големи очаквания от учители, треньори или родители.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Спортната надареност не бива да се разглежда като отделно явление, което се разграничава по смисъл и значение от останалите видове надарености. Тя носи много белези както на интелектуалната, така и на творческата надареност, а социо-културното значение на нейната реализация също не отстъпва по значение. Професионалните пътища на професионален спортист, треньор, учител по физическо възпитание, инструктор, съдия и т.н., имат своето обществено значение и престиж. Разбира се, не бива да оставяме на заден план и финансовия аспект особено в сферата на професионалния спорт. Основополагащ за развитието и реализацията на детето със спортна дарба се явява спортният подбор в комбинация с ранната спортна ориентация и селекция. Ако детето не бъде насочено към най-подходящия за него спорт от оптимална възраст, то развитието на спортната дарба среща сериозни затруднения, а в по-честите случаи направо угасва, независимо от използваните на по-късен етап методи и средства на ФВС. Разцъфтяването на спортната дарба зависи не само от педагогическото майсторство на спортния педагог, но и от разбиранията и отношението на родителите, както и от интереса на детето към спортната и тренировъчна дейност. Важно е да се работи в посока на подобряване на комуникацията между спортните специалисти и родителите. Това е начинът да се отхвърлят закостенели клишета, като „децата, занимаващи се със спорт, изостават в другите учебни дисциплини“, „само деца с акселерантно физическо развитие могат да бъдат определяни като надарени в тази

възраст“, „таланти се откриват само в големите областни градове“, „работата с надарени деца в спорта е невъзможна в училищната среда“, „само дете на спортисти може да стане спортист“ и т.н.

ПРИНОСИ

1. Изготвяне на функционираща тестова батерия за диагностика на потенциална надареност в спортовете футбол и баскетбол при деца от 9 – 10-годишна възраст. Така конструираната батерия ще спомогне за по-лесно и достъпно откриване на даровити деца в училище, където учителите работят при дефицит на време, а често и на материално-техническа база.

2. Формулиране и конкретизиране на понятие за надарено дете в сферата на спорта.

Физически активно и способно дете, с добро физическо развитие, устойчив интерес към спорта и подчертано желание за самоусъвършенстване. Необходимостта от унифицирано понятие произтича от факта, че в повечето изследвания на надареността спортните дарби са включени или като част от друга надареност, или изобщо не се разглеждат. Изведеното понятие ще бъде полезно както на спортните педагози за ориентиране в научно-методическата литература по темата, така и на родителите, които ще могат да вникнат по-добре в проблемите и нуждите на своето даровито дете.

3. Изготвяне на теоретичен цикличен модел на развитието на надарени деца в сферата на спорта. Извеждането на тази теория е само първа стъпка към по-мощно изследване и евентуално бъдещо доказване на хипотезата, че развитието на надарените деца в спорта преминава през периоди, които се повтарят от началото до края на спортната кариера. Доказването или отхвърлянето на тази теория ще има голямо значение по отношение на изготвянето на годишните тренировъчни планове, спортните календари и годишните урочни разпределения, които се отнасят за децата със спортни дарби.

4. Откриване на зависимост между първоначалните стойности на спортните резултати и техните промени след кратък до среден период от време. С помощта на информацията, че колкото по-висок е определен резултат, в толкова по-малка степен се отчитат колебания в неговото развитие за период около една година, могат да се поставят много по-точни и реалистични цели пред младите спортисти. По този начин неминуемо ще се понижи и ранното отпадане от спорта, което е тясно обвързано с натрупаното разочарование въз основа на непостигнатите цели (или загуба на интерес поради прекалено лесно постижими цели).

Публикувани трудове на докторанта, свързани с дисертационния труд

1. Симеонов И. **Reliability of the self-assessment in 7-12 years old football players. Opportunities to use in the training process.** - *International Academic Institute; International Conference Education and Social Sciences, Vienna 20.03.2019. ISSN 2671-3179*
2. Симеонов И. **Трудности при обучението на деца от начална училищна възраст с повишени двигателни възможности и изявена надареност в сферата на спорта.** - *Единадесета международна научна конференция "Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта". Софийски Университет „Св. Климент Охридски“, Департамент по спорт; Университетско издателство „Св. Климент Охридски“; 08.12.2019. ISSN 1314-2275*
3. Симеонов И. **Съвременни тенденции в спортния подбор** – Сборник „Млади изследователи“ ТОМ 2 2018г. Софийски Университет „Св. Климент Охридски“, Докторантски Център; Университетско издателство „Св. Климент Охридски“; ISBN 978-954-07-4661-6

БИБЛИОГРАФИЯ

- Аладжов К.** *Физическата подготовка в спортните игри*; СИМОЛИНИ 94, София 2011
- Алипиева Д.** *Надарените деца – стимул или проблем за българското образование?* годишно сп. „Педагогически новости“, бр.2013г, Русе 2013.
- Вайцеховски, С.М., (Крапачев К. превод от руски)** *Книга за треньора*; Медицина и физкултура, София 1978 стр. 182-196
- Гаврийски, В., Стефанова Д., Киселкова Е., Бичев К.**; *Физиология на човека с физиология на спорта (част 1)* – „Нови Знания“ София 2006г.
- Гаврийски, В., Стефанова Д., Киселкова Е., Бичев К.**; *Физиология на човека с физиология на спорта (част 2)* – „Нови Знания“ София 2006г.
- Гаврийски, В., Стефанова Д., Киселкова Е., Бичев К.** *Физиология на човека с физиология на спорта (част 3)* – „Нови Знания“ София 2006г.
- Попов И.** *Методите в училищното физическо възпитание (Второ издание)*; Медицина и физкултура, София 1982
- Рачев, К.** *Теория и методика на физическото възпитание и спорт*, Медицина и физкултура София 1987
- Рачев, К.** *Основни гледища за същността на съдържанието на понятието ловкост и причини за дискусиите по този проблем*; ВФК, кн. 12, София 1985.
- Тодорина, Д.** *Концепция за създаването на технологичен модел за изграждане на компетентности у бъдещите учители за идентификация и развитие на надарени деца*; сп. Педагогика, 2011г., кн.5
- Тодорина, Д.** *Методика за подготовка на бъдещите учители за идентификация и развитие на надарените ученици*; сп. Начално училище бр. 1. Благоевград 2006
- Pfeiffer, S. I.** *Essentials of gifted assessment*; Hoboken, NJ: Wiley (2015)
ISBN: 978-1-118-58920-5
- Prieto-Ayuso A., Pastor-Vicedo J. C., González-Villora S. and Contreras-Jordán O.** *Observation Criteria for Physical Education Teachers to Identify Gifted Children through Invasion Games*; International journal of environmental research and public health; Int. J. Environ. Res. Public Health 2019, Vol. 16,
doi:10.3390/ijerph16234830
- Trapani, G.** *Quale sport per miofiglio?* Cornaredo; Milano, Italy 2006
- <https://www..com/search?q=gifted> - посетено на 05.10.2020г.